

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Διπλωματική Εργασία

Η ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

της

ΝΙΖΑΜΗ Δ. ΦΩΤΕΙΝΗΣ

Αριθμός μητρώου : 22027

Επιβλέπων καθηγητής : ΣΟΥΜΠΕΝΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για τη χορήγηση μεταπτυχιακού διπλώματος στη
διοίκηση επιχειρήσεων

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2023

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή Σουμπενιώτη Δημήτριο που δέχτηκε να αναλάβει την επίβλεψη της διπλωματικής μου εργασίας και συνέβαλλε στην ολοκλήρωση του δεύτερου κύκλου σπουδών μου. Επίσης , την οικογένειά μου για την αμέριστη υποστήριξή τους.

Περίληψη (Abstract)

Η ανάγκη για μετακίνηση των ανθρώπων σε τόπους άγνωστους εντός και εκτός εθνικών συνόρων έδωσε καινούργια διάσταση στον τουρισμό , καθιερώνοντάς τον ως τη «βαριά βιομηχανία» ενός τόπου. Μέσα από τον τουρισμό ο ταξιδιώτης γίνεται ταυτόχρονα πομπός και δέκτης της κουλτούρας του τόπου που επισκέπτεται. Τα οφέλη του τουρισμού στους εκάστοτε τόπους προορισμού διαφαίνονται σε πολλούς τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής αποτελώντας τον κυριότερο μοχλό ανάπτυξης , συνοδευόμενης ωστόσο από περιβαλλοντικές συνέπειες. Στην παρούσα μελέτη ασχοληθήκαμε σε πρώτο επίπεδο με την εξέλιξη του τουρισμού ιστορικά και αναλύσαμε τόσο τα οφέλη όσο και τις συνέπειες στους τόπους προορισμού. Στη συνέχεια ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην έννοια της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης παραθέτοντας τους τρόπους και τα εργαλεία με τα οποία μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά κυρίως στο κλάδο του τουρισμού. Ακολούθως, στο τρίτο μέρος ορίσαμε την έννοια της επιχειρηματικότητας γενικά στην οικονομική ζωή ενός τόπου και ειδικά μιλώντας για την πράσινη επιχειρηματικότητα ως νέα μορφή οικονομικής ανάπτυξης η οποία επηρεάζει και επηρεάζεται από τον τουρισμό. Η πορεία της βιβλιογραφικής έρευνας καταλήγει σε συμπεράσματα αναφορικά με τους τρόπους μέσα από τους οποίους μια τουριστική επιχείρηση μπορεί να μετατραπεί σε πιο πράσινη υιοθετώντας στρατηγικές που συνδυάζουν την κερδοφορία και την προστασία του περιβάλλοντος.

Λέξεις κλειδιά : πράσινη επιχειρηματικότητα , βιώσιμος τουρισμός , αειφορία , βιωσιμότητα , πράσινες πρακτικές

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	iv
Εισαγωγή : σκοπός , στόχοι , μεθοδολογία έρευνας	1
Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγικά στοιχεία.....	2
1.1.Η ιστορία του τουρισμού.....	3
1.2.Θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού.....	4
1.3.Είδη τουρισμού και μορφές εναλλακτικού τουρισμού	6
1.4.Εναλλακτικές μορφές τουρισμού	7
1.5.Ο ελληνικός τουρισμός.....	8
Κεφάλαιο 2 : Πράσινη ή βιώσιμη ανάπτυξη	10
2.1. Κλιματική αλλαγή και περιβάλλον	10
2.2. Η έννοια της αειφορίας.....	11
2.3.Βασικές δράσεις για την αειφόρο και βιώσιμη ανάπτυξη.....	12
2.4.Δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την βιώσιμη ανάπτυξη	12
2.5.Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών.....	13
2.6.Οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης.....	14
Triple Bottom Line (TBL).....	14
2.7.Νομοθετικό πλαίσιο για το κλίμα – η συμφωνία του Παρισιού.....	15
2.8.Η περίπτωση της Ελλάδας.....	16
Κεφάλαιο : 3 Η πράσινη επιχειρηματικότητα	20
3.1.1.Ορισμός πράσινης επιχειρηματικότητας.....	20
3.1.2.Ιστορική εξέλιξη της πράσινης επιχειρηματικότητας.....	22
3.1.3.Οφέλη της πράσινης επιχειρηματικότητας.....	24
3.1.4.Νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο	26
3.1.5.Τομείς ανάπτυξης πράσινης επιχειρηματικότητας	27
3.1.6.Οι δυνατότητες της Ελλάδας στην ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού.....	28
3.1.7. Συνέπειες του μαζικού τουρισμού σε περιοχές και επιχειρήσεις.	31
3.1.8. Δράσεις και προοπτικές βιώσιμου τουρισμού σε τοπικό και επιχειρηματικό επίπεδο	32
3.1.9.Εταιρική κοινωνική ευθύνη και πράσινο μάρκετινγκ.....	35
3.2. Πράσινες πρακτικές στον τουριστικό κλάδο	37
3.2.1. Διαχείριση ενέργειας	39

3.2.2. Διαχείριση Υδάτινων Πόρων	42
3.2.3 Διαχείριση απορριμμάτων	44
Κεφάλαιο 4 : Η κυκλική οικονομία	47
4.1. Ορισμός της κυκλικής οικονομίας.....	47
4.2. Οφέλη από τη χρήση κυκλικής οικονομίας στις επιχειρήσεις.....	48
4.3. Τάσεις και πρακτικές κυκλικής οικονομίας στον τουριστικό κλάδο.....	49
4.4. Παραδείγματα ξενοδοχείων με βιώσιμες πρακτικές.....	50
Κεφάλαιο 5 : Συμπεράσματα και προτάσεις.....	51
Συμπεράσματα	51
Προτάσεις.....	52
Βιβλιογραφία	54
Ελληνική.....	54
Ξενόγλωσση.....	54
Αρθρογραφία	55
Διαδίκτυο	55
Πίνακας Εικονογραφήσεων.....	57

Εισαγωγή : σκοπός , στόχοι , μεθοδολογία έρευνας

Η αλλαγή του κλίματος έχει εμφανή αποτελέσματα σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής. Η άνοδος της θερμοκρασίας και τα ακραία καιρικά φαινόμενα τα οποία είναι πλέον συχνότερα και εντονότερα συνιστούν απειλή η οποία απαιτεί αποτελεσματικές στρατηγικές για την αντιμετώπισή της. Η πράσινη επιχειρηματικότητα αποτελεί την προσπάθεια των επιχειρήσεων κυρίως του τουριστικού κλάδου για συμβιβασμό δύο φαινομενικά αντικρουόμενων αναγκών : την ανάγκη για υψηλή κερδοφορία και προστασία του περιβάλλοντος. Η πράσινη επιχειρηματικότητα αποτελεί μια ολιστική στρατηγική των επιχειρήσεων που στοχεύει στην οικονομική ανάπτυξη εξασφαλίζοντας την βιωσιμότητα για τις επόμενες γενιές. Πιο συγκεκριμένα αφορά μια μεταστροφή της παραδοσιακής νοοτροπίας των επιχειρήσεων σε μία πιο ευαισθητοποιημένη κοινωνικά. **Σκοπός** της παρούσας εργασίας είναι να καταστεί κατανοητός ο ρόλος των τουριστικών επιχειρήσεων κυρίως μικρομεσαίων σε έναν προορισμό , τον βαθμό κατά τον οποίο επηρεάζουν και επηρεάζονται από τον τουρισμό και να μελετηθούν οι τρόποι για την εξέλιξή τους. Τα κύρια ερωτήματα που απαντώνται αφορούν :

- Πώς ο τουρισμός σε έναν τόπο υποδοχής επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την επιχειρηματική του δραστηριότητα ;
- Ποιες μεθόδους μπορεί να ακολουθήσει μια επιχείρηση για να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητά της χωρίς να μειώσει το κέρδος της ;

Οι στόχοι της εργασίας αφορούν αρχικά την εξέταση των επιπτώσεων της έντονης τουριστικής ανάπτυξης ενός τόπου υποδοχής , τον αποσαφινισμό των όρων αειφορία – βιωσιμότητα επιχειρήσεων και δευτερευόντως την ανάλυση των στρατηγικών μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η βιωσιμότητα.

Στην παρούσα εργασία ακολουθήθηκε η **βιβλιογραφική προσέγγιση** του θέματος και επικεντρώνεται στη συγκέντρωση υλικού από εγχειρίδια και άρθρα ιστοσελίδων. Η εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά την ιστορική αναδρομή του τουρισμού και τις επιπτώσεις που αυτός προκαλεί σε έναν τόπο προορισμό. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι όροι της αειφορίας και βιωσιμότητας ενώ δίνεται και το νομικό πλαίσιο για την εφαρμογή τους. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζουμε την επιχειρηματικότητα γενικά δίνοντας βάση στην πράσινη επιχειρηματικότητα καθώς και

τις δράσεις που πρέπει να αναλάβει μια επιχείρηση για να εξελιχθεί περιβαλλοντικά. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύουμε ενδελεχώς τις δράσεις που έχουν γίνει από επιχειρήσεις μέχρι σήμερα δίνοντας έμφαση στην κυκλική οικονομία μέσω παραδειγμάτων. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με συμπεράσματα και προτάσεις που αφορούν στην περιβαλλοντική μεταστροφή των επιχειρήσεων.

Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγικά στοιχεία

1.1.Η ιστορία του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί έναν πολύπλευρο τομέα της οικονομίας κάθε χώρας εφόσον περιλαμβάνει οικονομικά , πολιτισμικά ,κοινωνικά και περιβαλλοντικά στοιχεία. Είναι γεγονός ότι στις μέρες μας αποτελεί την «βαριά βιομηχανία» της Ελλάδας , όμως ο όρος δεν είναι απόλυτα σωστός εφόσον δεν παράγει ένα συγκεκριμένο προϊόν και τα αποτελέσματά του δεν μπορούν να εκτιμηθούν ποσοτικά. Σε μια προσπάθεια να αποσαφηνιστεί ο όρος οι ακαδημαϊκοί Burkat και Medlik (1981) ορίζουν τον τουρισμό ως *«το φαινόμενο κατά το οποίο πραγματοποιούνται προσωρινές επισκέψεις εκτός της μόνιμης κατοικίας για οποιονδήποτε λόγο εκτός της διεκπεραίωσης αμειβόμενων εργασιών στον τόπο επίσκεψης»* (Lickorish & Carson, 2004, σ. 10). Οι εξελίξεις στον τουριστικό κλάδο παρουσίασαν πολλές μεταβολές από το παρελθόν έως σήμερα ,ξεκινώντας από το 1945 το οποίο θεωρείται «σταθμός» στην ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας. Ξεκινώντας από τη Βρετανία η έννοια του τουρισμού δεν είχε τη θετική εικόνα που παρουσιάζει σήμερα. Ο τουρισμός αρχικά αφορούσε τη μετακίνηση κυρίως φτωχών βρετανικών ομάδων συνοδευόμενης από αλαζονική συμπεριφορά προς τα μέρη που επισκέπτονταν ενώ το ταξίδι για λόγους ψυχαγωγίας και ευχαρίστησης αποτελεί μια σύγχρονη έννοια. Η ανάπτυξη του τουρισμού συντελέστηκε σταδιακά μέσα σε τέσσερις χρονολογικές περιόδους καθεμία από τις οποίες επηρέασε με τον δικό της τρόπο την σύγχρονη μορφή του τουρισμού. Το πρώτο στάδιο εξέλιξης αφορά την περίοδο του μεσαίωνα κατά την οποία ο τουρισμός είναι σχεδόν ανύπαρκτος εφόσον το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είτε παραμένει στατικό είτε μετακινείται για εμπορικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Το δεύτερο στάδιο ανάπτυξης χρονολογείται τον 18^ο αιώνα με την ανάπτυξη των σιδηροδρόμων και την εμφάνιση της ατμομηχανής η οποία δίνει τεράστια ώθηση στην μετακίνηση των πληθυσμών. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου παρατηρείται η εμφάνιση των ομαδικών ταξιδιών καθώς και η άνθιση των τουριστικών πρακτόρων. Η περίοδος του Μεσοπολέμου από το 1918 έως το 1939 αποτελεί την τρίτη περίοδο ανάπτυξης η οποία χαρακτηρίζεται από τις τεχνολογικές εξελίξεις που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Οι μεταφορές τόσο οδικές όσο και εναέριες αποτέλεσαν το έναυσμα για καινοτομίες στον τουριστικό τομέα: οι οδικές εκδρομές ,η εμφάνιση των καταλυμάτων ,η άδεια με αποδοχές στους εργαζόμενους , τα ταξίδια στο εξωτερικό αποτελούν μερικές από τις πιο σημαντικές αλλαγές στον τουριστικό κλάδο. Το τέταρτο στάδιο της τουριστικής ανάπτυξης ολοκληρώνει η περίοδος από το 1945 έως σήμερα. Την περίοδο αυτή χαρακτηρίζει η βιομηχανική επανάσταση και η αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (Α.Ε.Π). Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η τουριστική

ζήτηση αυξάνεται όσο αυξάνεται το εισόδημα. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής άνθισης η αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (Α.Ε.Π.) μεταξύ των χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) οδήγησε σε αύξηση των ταξιδιών με ρυθμό μεγαλύτερο της τάξεως του 6% ετησίως (Lickorish & Jenkins , 2004). Σε συνδυασμό με την αύξηση του εισοδήματος, στην ανάπτυξη του τουρισμού συντέλεσε επιπλέον και η χρήση των ιδιόκτητων οχημάτων η οποία μείωσε τη χρήση των μέσων μαζικής μεταφοράς. Συμπερασματικά παρατηρούμε ότι ο τουρισμός ως μέρος της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης ενός τόπου δεν αντιμετωπίστηκε πάντοτε ως εθνική προτεραιότητα, αντιθέτως ήταν αποτέλεσμα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Ωστόσο , στο τέλος αυτής της περιόδου παρατηρείται αλλαγή ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης του από τον κρατικό μηχανισμό όσον αφορά στα οφέλη της τουριστικής δραστηριότητας.

1.2.Θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού

Τα οφέλη της τουριστικής δραστηριότητας καλύπτουν ποικίλους τομείς τόσο οικονομικούς όσο κοινωνικούς και πολιτισμικούς.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΟΦΕΛΗ

- Αύξηση των κρατικών εσόδων
- Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας
- Αύξηση της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων

Πίνακας 1: Κατανομή απασχολούμενων ανά περιφέρεια και ανά κλάδο δραστηριότητας το 2019

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ

Κατανομή των απασχολούμενων ανά Περιφέρεια και ανά κλάδο δραστηριότητας, 2019					
	Καταλύματα	Εστίαση	Καταλύματα και Εστίαση	Λοιποί κλάδοι	Σύνολο Απασχολούμενων
Αττική	14.061	100.188	114.249	1.328.117	1.442.366
Κεντρική Μακεδονία	8.187	40.255	48.442	594.249	642.691
Θεσσαλία	3.568	16.840	20.408	232.840	253.248
Κρήτη	19.251	20.662	39.913	213.071	252.984
Δυτική Ελλάδα	2.504	15.826	18.330	196.353	214.683
Αν. Μακεδονία & Θράκη	2.479	15.845	18.323	196.324	214.647
Πελοπόννησος	5.224	15.572	20.796	190.635	211.431
Στερεά Ελλάδα	3.289	13.777	17.066	177.102	194.168
Νότιο Αιγαίο	21.647	15.189	36.836	96.137	132.973
Ήπειρος	1.943	11.273	13.216	99.532	112.748
Δυτική Μακεδονία	918	4.836	5.753	81.331	87.085
Ιόνια Νησιά	9.624	9.754	19.378	57.810	77.188
Βόρειο Αιγαίο	1.764	7.380	9.144	65.673	74.817
Σύνολο	94.459	287.398	381.856	3.529.174	3.911.030

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία INSETE Intelligence

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε την απασχόληση των εργαζομένων σε τουριστικές υπηρεσίες στην Ελλάδα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΟΦΕΛΗ¹

- Διάδοση της παραδοσιακής κληρονομιάς όπως ήθη , έθιμα και τρόπος ζωής της ελληνικής υπαίθρου.
- Αξιοποίηση φυσικών πόρων (θαλασσινό νερό, θερμές ιαματικές πηγές)
- Διάδοση τοπικής γαστρονομίας.
- Διατήρηση και προσφορά πολιτισμικών στοιχείων ξεκινώντας από την αρχαία ιστορία έως τη θρησκευτική κληρονομιά.
- Ανάπτυξη μη βιομηχανοποιημένων περιοχών συντελώντας ταυτόχρονα στην μείωση της τοπικής μετανάστευσης.

Παρά τα σημαντικά οικονομικά , κοινωνικά και πολιτισμικά οφέλη που προσφέρει ο τουρισμός στις εκάστοτε περιοχές η εμφάνιση επιπτώσεων στους ίδιους τομείς αποτελεί μείζον αντικείμενο μελέτης όσον αφορά τους τρόπους διαχείρισης της αυξανόμενης τουριστικής δραστηριότητας. Οι κυριότερες επιπτώσεις του τουρισμού αφορούν την αλλαγή , αρνητική ή μη , στις αξίες , τα ήθη και τον τρόπο συμπεριφοράς μεταξύ των μόνιμων κατοίκων των τουριστικών περιοχών οι οποίοι γίνονται οι άμεσοι αποδέκτες των αλλαγών που επιφέρει η μετακίνηση και διαμονή των τουριστών στους τουριστικούς προορισμούς. Σύμφωνα με τον Eric Cohen οι τουρίστες ταξιδεύουν σε μια «περιβαλλοντική φυσαλίδα» μεταφέροντας τον δικό τους τρόπο ζωής στις χώρες υποδοχής όπου διαμένουν καλώντας τον εγχώριο πληθυσμό να προσαρμοστεί εν μέρει σε αυτό. Κατά συνέπεια παρατηρούνται φαινόμενα ξеноφοβίας τόσο σε δημοφιλείς προορισμούς όσο και σε πιο απομακρυσμένες περιοχές (Leonard J.-Carson L.Jenkins ,2004).Όσον αφορά τις επιπτώσεις στον πολιτισμικό τομέα αξίζει να αναφερθούμε στην εμπορευματοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία μετατρέπεται σε προϊόν οικονομικών συμφερόντων, γεγονός που οδηγεί σταδιακά στην μείωση της αξίας της. Ο αντίκτυπος της τουριστικής ανάπτυξης αμβλύνει το πρόβλημα της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Οι ανησυχίες για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος εντοπίζονται σε διεθνές επίπεδο. Χώρες όπως η Ισπανία , η Ινδία ακόμα και η Αίγυπτος υπόκεινται σε περιβαλλοντικές αλλαγές εξαιτίας του υπερτουρισμού. Οι αρνητικές

¹ Διαθέσιμο : https://www.travel.gr/how_to_travel/travel-news/ta-syn-kai-ta-plin-toy-ellinikoy-toyris
(Ανακτήθηκε 30 Ιανουαρίου 2023)

συνέπειες του τουρισμού καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το είδος και το μέγεθος της τουριστικής ανάπτυξης σε μια περιοχή. Επιγραμματικά μπορούμε να αναφέρουμε² :

- Ατμοσφαιρική ρύπανση
- Μόλυνση υδάτων
- Ηχορρύπανση
- Οπτική ρύπανση
- Κυκλοφοριακή συμφόρηση
- Προβλήματα στη χρήση γης (εκμετάλλευση εκτάσεων γης οι οποίες δεν ενδείκνυνται για τουριστική εκμετάλλευση)
- Οικολογική ανισορροπία
- Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι
- Φθορά ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων
- Λανθασμένη διαχείριση αποβλήτων

Συμπερασματικά, οφείλουμε να τονίσουμε την αναγκαιότητα του σωστού σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας ώστε μακροπρόθεσμα να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα.

1.3.Είδη τουρισμού και μορφές εναλλακτικού τουρισμού

Ο τουρισμός ως η βαριά «βιομηχανία» ενός τόπου αποτελείται από διάφορες μορφές ανάλογα με τη ζήτηση από την πλευρά των τουριστών και την προσφορά του προορισμού. Οι δημοφιλέστερες μορφές τουρισμού αφορούν :

Τον μαζικό τουρισμό Πρόκειται για τη μαζική συμμετοχή ατόμων με διαφορετικά ενδιαφέροντα στις τουριστικές περιοχές. Οργανώνεται συνήθως από τουριστικά πακέτα (tour operators) και η προσφορά του στην τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου είναι καθοριστική.

Ατομικός προορισμός στην περίπτωση αυτή κάθε άτομο είναι υπεύθυνο για την οργάνωση και εκτέλεση του ταξιδιού καθώς επίσης γίνεται χρήση ατομικών ιδιωτικών μέσων μεταφοράς

² Πηγή: Leonard J.-Carson L.Jenkins , 2004 , Μια εισαγωγή στον τουρισμό , Αθήνα ,Κριτική)

Εγχώριος ή εσωτερικός τουρισμός. Περιλαμβάνει τη μετακίνηση των μόνιμων κατοίκων μιας χώρας στην επικράτειά της. Στην περίπτωση αυτή είναι χρήσιμο το κράτος να προσφέρει οικονομικά προσιτές επιλογές για τους ντόπιους τουρίστες ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την τουριστική ανάπτυξη.

Διεθνής τουρισμός. Περιλαμβάνει α) τον διεθνή εισερχόμενο τουρισμό ο οποίος αφορά την εισροή αλλοδαπών τουριστών σε μία χώρα και β) τον διεθνή εξερχόμενο τουρισμό ο οποίος περιλαμβάνει την εκροή μόνιμων κατοίκων σε μια ξένη χώρα.

Εποχιακός τουρισμός. Αφορά την μετακίνηση των τουριστών εξαιτίας κλιματολογικών συνθηκών π.χ. καλοκαιρινές διακοπές ή διακοπές σε χειμερινά θέρετρα.

Στατικός τουρισμός. Αφορά τη διαμονή τουριστών σε έναν προορισμό για παρατεταμένο χρονικό διάστημα είτε για διακοπές αναψυχής είτε για επαγγελματικούς λόγους.

Νεανικός τουρισμός. Περιλαμβάνει τουρίστες ηλικίας 18 -30 ετών οι οποίοι ταξιδεύουν είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες

Τουρισμός τρίτης ηλικίας. Αντίθετα με τον νεανικό τουρισμό , ο τουρισμός τρίτης ηλικίας αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο και συμβάλλει σημαντικά στην τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου ακόμα και σε περιόδους μη τουριστικής αιχμής.

Κοινωνικός τουρισμός. Στην περίπτωση αυτή το κράτος αναλαμβάνει μερικώς ή εξ ολοκλήρου τα έξοδα των τουριστών με χαμηλή αγοραστική δύναμη μέσω ειδικών τουριστικών προγραμμάτων.

1.4.Εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου σκοπού πίσω από τη ζήτηση το οποίο μπορεί να αφορά την φυσιολατρία , τον αθλητισμό , την περιήγηση ,το περιβάλλον ,την γνωριμία με την τοπική παράδοση . Στην περίπτωση αυτή οι τουρίστες λειτουργούν με απόλυτη ανεξαρτησία στις επιλογές τους και απουσία οργανωμένων τουριστικών υπηρεσιών.(Κοκκώσης,Χ.,Τσάρτας,Π.,2019).Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αναπτύχθηκαν για να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις που προκλήθηκαν από τον μαζικό τουρισμό σε τοπικό , κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Οι μεσογειακές χώρες και ιδιαίτερα η Ελλάδα η οποία διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και διατήρηση αυτού του είδους τουρισμού διασφαλίζοντας την βιωσιμότητα των πολύπαθων τουριστικών περιοχών. Χαρακτηριστικά είδη εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι:

1) Αγροτουρισμός. Πρόκειται για το είδος τουρισμού το οποίο αξιοποιεί τους φυσικούς πόρους του περιβάλλοντος. Περιλαμβάνει τον *γεωργοτουρισμό* στον οποίο οι τουρίστες συμμετέχουν ενεργά στην αγροτική ζωή του τόπου προορισμού και τον *αγροτουρισμό* στον οποίο ο τουρίστας μετατρέπεται σ έναν μαθητή ο οποίος ανακαλύπτει τις παραδόσεις , τα ήθη , τη γαστρονομία , τις καθημερινές δραστηριότητες των μόνιμων κατοίκων της περιοχής που επισκέπτεται.

2) Συνεδριακός τουρισμός . Αφορά τον τουρισμό μιας ομάδας ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων και προώθησης ιδεών.

3) Τουρισμός κινήτρων . Αφορά τη μετακίνηση εργαζομένων που γίνεται από τις επιχειρήσεις ως επιβράβευση της παραγωγικότητάς τους. Η χρονική διάρκεια αυτού του τουρισμού είναι περιορισμένη (3-5 ημέρες)

4) Τουρισμός άθλησης . Αφορά την ενεργό συμμετοχή ή παρακολούθηση αθλητικών δραστηριοτήτων ατομικά ή οργανωμένα.

5) Τουρισμός Υγείας . Αφορά κυρίως άτομα τρίτης ηλικίας με στόχο την σωματική και ψυχική αποκατάσταση

6) Τουρισμός περιπέτειας . Το κοινό αυτής της κατηγορίας είναι συνήθως νεαρής ηλικίας και περιλαμβάνει ποικιλία δραστηριοτήτων κυρίως αθλητικών όπως κατάδυση , περιηγήσεις στη φύση , ποδηλασία κ.α.

7) Θρησκευτικός τουρισμός. Αφορά την μετακίνηση ατόμων είτε στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό για λόγους λατρείας.³

1.5.0 ελληνικός τουρισμός

Η Ελλάδα από το παρελθόν έως σήμερα αποτέλεσε δημοφιλή τουριστικό προορισμό λόγω της ποικιλομορφίας του φυσικού περιβάλλοντος και των πολλών νησιών της. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε στην δημιουργία πολλών τουριστικών καταλυμάτων ανά την επικράτεια όμως με έντονα προβλήματα οργάνωσης και διαχείρισης σε σχέση με άλλες τουριστικές χώρες. Είναι γεγονός ότι ο τουριστικός κλάδος αποτελεί έναν ταχέως αναπτυσσόμενο κλάδο της οικονομίας ακόμα και σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Παρόλα αυτά , όλη αυτή η ανάπτυξη γίνεται εις βάρος του φυσικού της περιβάλλοντος

³ Διαθέσιμο:

https://www.paskedi.gr/poia_einai_ola_ta_eidh_toyrismoy_kai_poies_oi_morfes_enallaktikoy_toyrismo_y/ Ανακτήθηκε 31/01/2023

το οποίο αποτέλεσε την βάση της ανάπτυξής της. Γι' αυτό το λόγο η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στον ελλαδικό χώρο πρέπει να γίνει με γνώμονα την **αειφορία** ώστε να διασφαλιστεί μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Η εξέλιξη του ελληνικού τουρισμού παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά σε σχέση με άλλες χώρες της ανατολικής Μεσογείου.⁴

- Το μοντέλο των 3S (SEA , SUN , SAND): πρόκειται για το φαινόμενο εξάντλησης των φυσικών πόρων μιας τουριστικής περιοχής εξαιτίας του μαζικού τουρισμού.
- Τουριστική μονοκαλλιέργεια : αφορά την έντονη **εποχική** τουριστική δραστηριότητα κυρίως την καλοκαιρινή περίοδο.
- Υπερπροσφορά καταλυμάτων: η Ελλάδα κατέχει την 4^η θέση σε αριθμό καταλυμάτων σε σχέση με τον πληθυσμό της.
- Ανάπτυξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων τουριστικού τομέα (ενοικιαζόμενα δωμάτια ή μικρές επιχειρήσεις)
- Ολιγοψωνιακή τουριστική ζήτηση : πρόκειται για το είδος τουρισμού προερχόμενο από φθηνά κυρίως τουριστικά πακέτα. Το μοντέλο αυτού του τουρισμού δεν χαρακτηρίζεται από οικονομικές εισροές στην περιοχή προορισμού.
- Υποβάθμιση φυσικού περιβάλλοντος : η καταπάτηση του φυσικού πλούτου ενός τόπου εξαιτίας της συνεχόμενης ανοικοδόμησης καταλυμάτων ή επιχειρήσεων , η περιβαλλοντική υποβάθμιση βιότοπων , η μόλυνση των υδάτων , η κακή διαχείριση αποβλήτων.

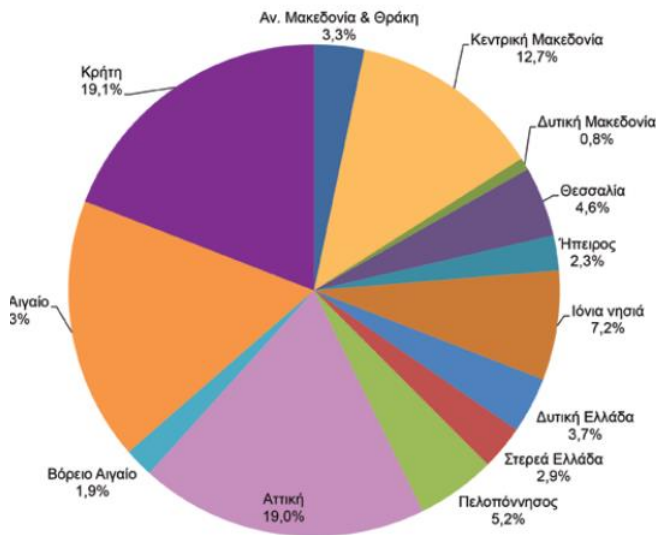
⁴ Διαθέσιμο: <https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/TourismLow.pdf> (Ανακτήθηκε 20/01/2023)

Εικόνα 1 : Αφίξεις τουριστών ανά περιφέρεια

Πηγή :

<https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/TourismLow.pdf> ΕΛΣΤΑΤ

Ανακτήθηκε : 20/01/2023

Κεφάλαιο 2 : Πράσινη ή βιώσιμη ανάπτυξη

2.1. Κλιματική αλλαγή και περιβάλλον

Στις μέρες μας γίνεται λόγος ολοένα και περισσότερο για την κλιματική αλλαγή η οποία πρόκειται να επηρεάσει σε ανησυχητικό βαθμό τις μελλοντικές γενιές. Οι αλλαγές που έχουν προκληθεί εξαιτίας της ανεξέλεγκτης παραγωγής και κατανάλωσης έχουν τεράστιες επιπτώσεις στο οικοσύστημα που μας περιβάλλει. Κυρίαρχη αιτία αυτής της ανησυχητικής αλλαγής είναι η αλόγιστη χρήση των ορυκτών καυσίμων όπως το πετρέλαιο , οι γαιάνθρακες , το φυσικό αέριο προς όφελος της παραγωγής και ικανοποίησης των σύγχρονων καταναλωτικών αναγκών. Αυτό το μοντέλο του υπερκαταναλωτισμού έχει τεράστιες αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Προβλήματα όπως η συνεχόμενη αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη ,το λιώσιμο των πάγων , η καταστροφή σημαντικής χλωρίδας και πανίδας , η εξαφάνιση σπάνιων ζώων , η ασύδοτη εκμετάλλευση των τροπικών δασών αναμένεται να έχουν μακροπρόθεσμα σημαντικές επιπτώσεις τις επόμενες δεκαετίες. Γι' αυτούς λόγους κρίνεται επιτακτική η ανάγκη να

βρεθούν λύσεις άμεσες και αποτελεσματικές τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο από όλους τους φορείς, κοινωνικούς και πολιτικούς , με στόχο να εξασφαλιστεί η επιβίωσή μας.

2.2. Η έννοια της αειφορίας

Ο προβληματισμός γύρω από την **αειφορία ή την βιώσιμη ανάπτυξη** ξεκινάει από το 1973 με την οικονομική κρίση η οποία προκάλεσε έντονα ερωτήματα για το κατά πόσο είναι δυνατόν να επιτυγχάνεται οικονομική ανάπτυξη με παράλληλη εξάντληση των φυσικών πόρων. Το 1972 η ομάδα της Ρώμης έθεσε ως βασική αιτία την συνεχόμενη πληθυσμιακή αύξηση η οποία έχει ως συνέπεια την καταστροφή του περιβάλλοντος. Το 1980 η Διεθνής Ένωση για την Προστασία της Φύσης αναφέρθηκε στην βιώσιμη ανάπτυξη τονίζοντας ότι η οικονομική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος θα πρέπει να συμβαίνουν παράλληλα⁵. Η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών που έλαβε χώρα στο Ρίο το 1992 ορίζει ως «βιώσιμη ανάπτυξη» την ίση κατανομή πόρων και δυνατοτήτων μεταξύ των σημερινών και μελλοντικών γενεών.⁶ Σύμφωνα με την Agenda 21 η **βιώσιμη ανάπτυξη** δεν νοείται μόνο «οικολογική ανάπτυξη» αλλά απαραίτητη προϋπόθεση είναι η σύμπραξη οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων ώστε να εξασφαλιστεί μελλοντικά η βιώσιμη ανάπτυξη. Οι δράσεις που περιέχονται μέσα σ αυτό το πρόγραμμα δίνουν τα κίνητρα σε εθνικό , περιφερειακό και τοπικό επίπεδο να αλλάξει ο τρόπος σκέψης και δράσης προς μια κατεύθυνση προσανατολισμένη στη σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων και δυνατοτήτων.

Ο ορισμός της αειφορίας αναφέρεται στην *«ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενιών να ικανοποιήσουν τις δικές τους»*⁷. Η αειφορία από θεωρητική σκοπιά αφορά τις αλληλένδετες σχέσεις ανάμεσα στον άνθρωπο και την κοινωνία όπου ζει και δραστηριοποιείται. Αφορά επίσης έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης και δράσης προσανατολισμένο στην εξάλειψη των ανισοτήτων οικονομικά και κοινωνικά. Στόχος της

⁵ Σιδεράτου , Ε. (2011) «Πράσινη ανάπτυξη και επιχειρηματικότητα: η περίπτωση της Ελλάδας» (μεταπτυχιακή εργασία) , Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο , Πανεπιστήμιο Πειραιώς , Αθήνα

⁶ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 337 της 11/11/1996 σ. 0034

Διαθέσιμο : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IR0066&from=NL> Ανακτήθηκε (14/02/23)

⁷ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, 1987, σ.43

είναι η εδραίωση της αρμονίας ανάμεσα στις επιθυμίες του ατόμου , τις ρεαλιστικές του ανάγκες και την αξιοποίησή τους από το φυσικό περιβάλλον. Από την άλλη πλευρά, σε πρακτικό επίπεδο η **αιφόρος ανάπτυξη** στοχεύει σε όλες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες με γνώμονα την προστασία του φυσικού πλούτου.⁸

2.3.Βασικές δράσεις για την αιφόρο και βιώσιμη ανάπτυξη

Ο τουρισμός ως βασικός πυλώνας ανάπτυξης ενός τόπου οφείλει να λειτουργεί και να αναπτύσσεται λαμβάνοντας υπόψη την οικονομία ενός τόπου-προορισμού, τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και τον σεβασμό της πολιτισμικής του κληρονομιάς. Οι βασικές αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού διατυπώθηκαν με τη μορφή «Χάρτας» στο Παγκόσμιο Συνέδριο του Λανθαρόττε , το 1995 (Κοκκώσης , Χ. και Τσάρτας , Π. 2001 , σ.183). Σύμφωνα με αυτή , η ανάπτυξη του τουρισμού οφείλει να προσεγγίζει ολιστικά τις οικονομικές ,κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνιστώσες ενός τόπου ώστε να διαφυλάσσεται η συνέχισή του. Συνεπώς , μερικοί από τους βασικούς στόχους του τουρισμού θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ⁹:

- Βιώσιμη ανάπτυξη φιλική προς το περιβάλλον.
- Διατήρηση τοπικής και πολιτιστικής κουλτούρας.
- Συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων, περιφερειακών και εθνικών.
- Συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης και μη κυβερνητικών οργανώσεων στη σωστή οργάνωση της βιώσιμης ανάπτυξης.
- Ενίσχυση του εναλλακτικού τουρισμού με γνώμονα την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.
- Ορθολογική διαχείριση ενεργειακών αποθεμάτων και αποβλήτων

2.4.Δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την βιώσιμη ανάπτυξη

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση ο τουρισμός και ο τρόπος που αυτός αναπτύσσεται αποτελεί μέγιστη προτεραιότητα. Στο 5^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον (Κοκκώσης , Χ.

⁸ Διαθέσιμο : <http://www.aeiforum.eu/index.php/el/taftotita/to-orama-tis-aeiforias>
Ανακτήθηκε (10/02/23)

⁹ Πηγή: World Tourism Organization (WTO) Κοκκώσης , Χ. Και Τσάρτας , Π. (2001)
Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον , Αθήνα , Κριτική

και Τσάρτας , Π. , 2001) ο τουρισμός συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πέντε τομείς που χρήζουν αλλαγών ως προς τρόπο ανάπτυξής τους. Οι βασικοί τομείς που αφορούν τον τουρισμό περιλαμβάνουν « την διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων , τη βελτίωση της ποιότητας των τουριστικών υπηρεσιών και την αλλαγή της τουριστικής συμπεριφοράς» (Κοκκώσης , Χ. και Τσάρτας , Π. 2001 , σ.186)

2.5.Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών

Η ατζέντα 2030 καθιερώθηκε το Σεπτέμβριο του 2015 θεσπίζοντας 17 στόχους που πρέπει να ικανοποιηθούν ως προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Εικόνα 2: Στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή: Περιφερειακό κέντρο πληροφόρησης ΟΗΕ (unric.org)

Στους κόλπους της η βιώσιμη ανάπτυξη περιλαμβάνει τρεις βασικούς πυλώνες: α)την κοινωνική ευημερία , β) την οικονομική ανάπτυξη , και γ) την περιβαλλοντική ισορροπία . Τα στοιχεία αυτά αποτελούν τα συστατικά της επιτυχίας για μία χώρα η οποία στοχεύει να διασφαλίσει βιώσιμη ανάπτυξη για τις επερχόμενες γενεές. Το τρίπτυχο αυτό της επιτυχίας αποδίδεται με την έννοια TBL(Triple Bottom Line) την οποία εισήγαγε για πρώτη φορά ο John Elkington (Elkington , 1994). Η βιωσιμότητα για τους Graedel and Allenby (2010) αφορά την ομαλή συμβίωση πάνω σ αυτόν τον πλανήτη και τη δημιουργία αρμονικών σχέσεων μεταξύ οικονομίας , κοινωνίας και περιβάλλοντος.

2.6.Οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης Triple Bottom Line (TBL)

Σύμφωνα με τον Elkington , J. (1994) οι εταιρίες θα πρέπει στις αναφορές τους κάθε χρόνο να περιλαμβάνουν τους τρεις πυλώνες ανάπτυξης. Η έννοια της τριπλής γραμμής (triple bottom – line) αφορά το βαθμό επιτυχίας και απόδοσης μιας επιχείρησης με βάση κοινωνικά , οικονομικά και περιβαλλοντικά κριτήρια (Alhaddi , H . 2015)

Εικόνα 3 : Σφαίρες της βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή : <https://medium.com/@sammani.premaratne/managing-the-triple-bottom-line-path-to-a-sustainable-future-3308e577b959> Ανακτήθηκε:(20/02/23)

Όπως φαίνεται στην εικόνα 2 η σχέση μεταξύ αυτών των πυλώνων είναι αλληλένδετη και στοχεύει να εξυπηρετήσει ένα κοινό στόχο: τη βιωσιμότητα και στους τρεις τομείς , κοινωνικό , οικονομικό και περιβαλλοντικό.¹⁰ Πιο αναλυτικά σε οικονομικό επίπεδο η βιωσιμότητα προκύπτει μέσα από την ικανότητα μιας οικονομίας να διατηρήσει την οικονομική ευρωστία τόσο στο παρόν όσο και μελλοντικά. Στόχος λοιπόν των επιχειρήσεων είναι να καταρριφθεί το παλιό επιχειρησιακό μοντέλο που μοναδικό σκοπό είχε τη μεγιστοποίηση του κέρδους με κάθε κόστος και να υιοθετήσει πρακτικές πιο φιλικές προς την κοινωνία και το περιβάλλον. Τέτοιες πρακτικές μπορεί να είναι ο σεβασμός στα εργασιακά δικαιώματα , καλύτεροι μισθοί , υγιείς εργασιακές σχέσεις. Σε

¹⁰ Διαθέσιμο : <https://www.athensvoice.gr/epikairoτητα/ellada/777102/oi-treis-pulones-tis-viosimotitas/> Ανακτήθηκε : (24/02/23)

κοινωνικό επίπεδο η βιωσιμότητα προκύπτει από τη βελτίωση του κοινωνικού ιστού. Η ισότητα και η δικαιοσύνη μεταξύ των τωρινών και μελλοντικών γενεών οφείλουν να είναι από τις βασικές αρχές που θα διασφαλίσουν την βιωσιμότητα. Προτεραιότητα όλων όσων εμπλέκονται στον επιχειρηματικό κόσμο θα πρέπει να είναι η μείωση των ανισοτήτων , η εξάλειψη της φτώχειας, οι φυλετικές ανισότητες με απώτερο σκοπό την κοινωνική ευημερία. Τέλος, σε περιβαλλοντικό επίπεδο οι επιχειρήσεις θα πρέπει να λαμβάνουν αποφάσεις και να υιοθετούν πρακτικές προσανατολισμένες στη διατήρηση της περιβαλλοντικής ισορροπίας μέσω του περιορισμού της αλόγιστης χρήσης των φυσικών πόρων. Αποστολή κάθε νεοσύστατης εταιρίας θα πρέπει να είναι ο περιορισμός του ανθρώπινου παράγοντα στο περιβάλλον. Πρακτικές όπως η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας , η μείωση των εκπομπών άνθρακα , η αντιμετώπιση της λειψυδρίας θεωρούνται καταλυτικές για τη βιωσιμότητα. Μέσω αυτών των δράσεων οι επιχειρήσεις μεγαλώνουν την αξία τους κερδίζοντας περισσότερους επενδυτές και εδραιώνουν τη θέση τους στον επιχειρησιακό κόσμο. Σύμφωνα με τη (Miller ,K. 2020) μια τέτοια βιώσιμη ανάπτυξη θεωρείται από πολλούς ως κάτι το ιδεατό εφόσον το κέρδος είναι ο μοναδικός σκοπός κάθε επιχείρησης και στόχοι σαν και αυτούς είναι εις βάρος των εσόδων της. Ωστόσο είναι γεγονός ότι αν μια επιχείρηση λειτουργεί και αναπτύσσεται με γνώμονα αυτά τα κριτήρια μετατρέπεται σε μια δυνατή οντότητα ικανή να ανταπεξέλθει σε δύσκολες καταστάσεις κερδίζοντας παράλληλα και το σεβασμό του κοινωνικού συνόλου.(Miller , K .2020)

2.7.Νομοθετικό πλαίσιο για το κλίμα – η συμφωνία του Παρισιού

Ως αποκορύφωμα των παγκόσμιων προσπαθειών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής εμφανίζεται η συμφωνία του Παρισιού « **Paris Agreement** » η οποία υιοθετήθηκε στις 21 Δεκεμβρίου 2015 από την 21^η διάσκεψη των συμβαλλόμενων μερών στο πλαίσιο της Σύμβασης των Ηνωμένων εθνών για την κλιματική. Αποτελεί συνέχεια του Πρωτοκόλλου του Κιότο καθώς περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης των παγκόσμιων κοινοτήτων με στόχο την κλιματική ουδετερότητα και βελτιστοποίηση της ποιότητας ζωής των συμβαλλόμενων μερών τόσο οικονομικών όσο και κοινωνικών. Η συμφωνία επιτάσσει μία μετάβαση σε μία πράσινη οικονομία με περιορισμό της χρήσης των φυσικών πόρων. Πιο συγκεκριμένα μέσα από τη Συμφωνία του Παρισιού κάθε κράτος – μέλος της ευρωπαϊκής ένωσης καλείται να εφαρμόσει ένα συγκεκριμένο σχέδιο

αντιμετώπισης της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Τα βασικά χαρακτηριστικά της συμφωνίας αφορούν :¹¹

Τους μακροπρόθεσμους στόχους κάθε χώρας για σταθεροποίηση της θερμοκρασίας του πλανήτη στον 1,5°C.

Τις «εθνικά καθορισμένες συνεισφορές» στις οποίες κάθε χώρα οφείλει να υποβάλει το σχέδιο δράσης της για τον περιορισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.

Την φιλοδοξία όλων των κυβερνήσεων να εκθέτουν δημοσίως κάθε πέντε χρόνια τους στόχους τους ως προς αυτήν την κατεύθυνση.

Την διαφάνεια μεταξύ των χωρών οι οποίες δεσμεύονται να παραθέτουν την πορεία και την πρόοδό τους στην υλοποίηση των στόχων τους.

Την αλληλεγγύη που καλούνται να επιδεικνύουν οι αναπτυσσόμενες χώρες μέσα από προγράμματα χρηματοδότησης των αναπτυσσόμενων χωρών με στόχο την προστασία αυτών από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής.

Η συμφωνία του Παρισιού επικυρώνεται από τον Ευρωπαϊκό Κλιματικό Νόμο μέσα από τον οποίο δεσμεύονται νομικά όλες οι χώρες να υλοποιήσουν με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο τους στόχους τους ως προς την κλιματική αλλαγή. Ο κλιματικός νόμος προβλέπει τους τρόπους επίτευξης των στόχων , τις μεθόδους αξιολόγησης για την επίτευξή τους αλλά και τις συνέπειες που θα προκύψουν από την μη τήρηση αυτών. Οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης αφορούν την μείωση κατά 55% εκπομπών τόσο του διοξειδίου του άνθρακα όσο και αερίων του θερμοκηπίου έως το 2030¹². Επιπλέον μέσα από τον νόμο ορίζεται ότι κάθε κράτος – μέλος υποχρεούται να λάβει μέτρα σε εθνικό επίπεδο για την επίτευξη του στόχου της « κλιματικής ουδετερότητας ». Σε συνδυασμό με τις δράσεις για την επικείμενη αλλαγή γίνεται σημαντική αναφορά και για την ομαλή «προσαρμογή» στην κλιματική αλλαγή ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι απώλειες ενώ οι αξιολογήσεις από την επιτροπή αφορούν τόσο την πορεία των στόχων όσο και το βαθμό προσαρμογής των κρατών – μελών. Ταυτόχρονα με βάση τον νόμο ορίζεται ένας ανοιχτός διάλογος ανάμεσα σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς σε εθνικό , τοπικό , κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο με στόχο την εύρεση της βέλτιστης λύσης για την επίτευξη των στόχων.

2.8.Η περίπτωση της Ελλάδας

¹¹ Διαθέσιμο : <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/paris-agreement>
Ανακτήθηκε : 25/02/2023

¹² Διαθέσιμο : https://thegreentank.gr/wp-content/uploads/2021/02/202102_GreenTank_PolicyBrief_ClimateLaw.pdf Ο Ευρωπαϊκός Κλιματικός Νόμος , Ιωάννα Θεοδοσίου , Φεβρουάριος 2021 ,Ανακτήθηκε: (25/02/2023)

Η Ελλάδα ως κράτος – μέλος με τεράστιο φυσικό πλούτο τάσσεται υπέρ των μέτρων για την υλοποίηση των στόχων που ορίζει ο κλιματικός νόμος προχωρώντας στην απολιγνιτοποίηση της χώρας ως άμεσο μέτρο. Ωστόσο ο δρόμος προς την οριστική επίτευξη του στόχου επιτάσσει την ενεργό συμμετοχή των εταιρειών με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) καθώς και τη μελέτη για την ανάπτυξη τεχνολογιών εξοικονόμησης ενέργειας. Οι αρνητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής έχουν επιπλέον οικονομικό κόστος σε κτηριακές υποδομές όπως διαφαίνεται από την έκθεση Stern¹³ η ενδεχόμενη αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κατά 3-4 βαθμούς κελσίου επιφέρει κόστος προσαρμογής των κτηριακών εγκαταστάσεων της τάξεως των 0,05 – 0,5% του ΑΕΠ στις χώρες του ΟΟΣΑ . Συνεπώς όλο και περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες , μεταξύ αυτών και η Ελλάδα αναλαμβάνουν στοχευμένες δράσεις για την πρόληψη ενός τέτοιου κινδύνου δίνοντας κυρίως έμφαση σε τομείς όπως η υγεία , η γεωργία και οι υδάτινοι πόροι¹⁴. Πέρα από την κρατική παρέμβαση για την προστασία του πλανήτη σημαντικός λόγος γίνεται και στον τομέα της προσαρμογής , πολιτών και επιχειρήσεων , στις επερχόμενες αλλαγές. Σε εθνικό επίπεδο το κείμενο της Εθνικής Στρατηγικής για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ) αποτελεί ένα σημαντικό μέτρο το οποίο περιλαμβάνει τις μεθόδους υλοποίησης των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προστασία του πλανήτη. Βασικός σκοπός αυτής της στρατηγικής είναι να ωθήσει τους ιδιώτες και τις επιχειρήσεις στη λήψη αποφάσεων με μακροπρόθεσμο ορίζοντα και με γνώμονα την ασφάλεια όλων των μερών από τους κινδύνους της κλιματικής αλλαγής. Πιο συγκεκριμένα η ΕΣΚΠΑ μέσα σε ένα χρονικό διάστημα πέντε ετών στοχεύει¹⁵ :

- Στη βελτιστοποίηση των αποφάσεων που λαμβάνονται με στόχο την προσαρμογή.
- Την σύνδεση των αναπτυξιακών δράσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο με τους στόχους της προσαρμογής.
- Την έμφαση των δράσεων προσαρμογής πρωτίστως σε ασθενέστερες ομάδες.
- Την δημιουργία ενός εποπτικού μηχανισμού για την αξιολόγηση των δράσεων προσαρμογής.

¹³ Έκθεση Sir Nickolas Stern:

http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130129110402/http://www.hm-treasury.gov.uk/d/Executive_Summary.pdf

¹⁴ Διαθέσιμο : https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/legacy/Files/Klimatiki%20Allagi/Prosarmogi/20160406_ESPKA_teliko.pdf Ανακτήθηκε : (28/02/2023)

¹⁵ Διαθέσιμο : https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/legacy/Files/Klimatiki%20Allagi/Prosarmogi/20160406_ESPKA_teliko.pdf Ανακτήθηκε : 28/02/23)

➤ Την ενημέρωση και ενεργό συμμετοχή του πληθυσμού στις δράσεις προσαρμογής.

Με έντονη την απειλή της αύξησης της θερμοκρασίας πάνω από το όριο των 2° C που έχει θέσει η ευρωπαϊκή ένωση κρίνεται απαραίτητη η εκτίμηση σε εθνικό επίπεδο της ευαλωτότητας τόσο των οικοσυστημάτων όσο και των οικονομικών και πληθυσμιακών ομάδων έως το 2050 ώστε τα μέτρα για την αντιμετώπιση αυτής της μετάβασης να είναι περισσότερο αποτελεσματικά. Η Ελλάδα στοχεύει στην άντληση χρηματοροών μέσω επενδύσεων σε εθνικό επίπεδο από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων καθώς και από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς όπως η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Η ιδιαιτερότητα της Ελλάδας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες αφορά το πλούσιο φυσικό της περιβάλλον καθώς και την έντονη ποικιλομορφία γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτη στις εκάστοτε κλιματικές αλλαγές κυρίως όσον αφορά στη άνοδο της στάθμης της θάλασσας. Οι τομείς που πλήττονται ιδιαίτερα από αυτές τις δυσμενείς μεταβολές αφορούν τον πρωτογενή τομέα ,τις μεταφορές και ιδιαίτερα τον τουρισμό. Ο τουρισμός ως ένας από τους δυναμικότερους οικονομικούς κλάδους στην Ελλάδα προσελκύει τουρίστες εξαιτίας του μεσογειακού κλίματος και της βιοποικιλότητας οι ενδεχόμενες αλλαγές που μπορεί να προκύψουν θα έχουν τεράστιο αρνητικό αντίκτυπο στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Ελλάδας . Μερικές από τις επιπτώσεις αυτής της αλλαγής αφορούν την αύξηση της θερμοκρασίας τους καλοκαιρινούς μήνες , την λειψυδρία και τα ακραία καιρικά φαινόμενα που καταστρέφουν το ελκυστικό μεσογειακό κλίμα. Πιο συγκεκριμένα στον τομέα του παραθαλάσσιου τουρισμού οι απώλειες σε έσοδα εξαιτίας της οπισθοχώρησης των παραλιών είναι τεράστιες σύμφωνα με την έκθεση climatourism (Aleksandrakis et al. 2015). Ένας άλλος τομέας του τουρισμού ο οποίος δέχεται έντονα τις αρνητικές επιδράσεις είναι ο χειμερινός τουρισμός και ιδιαίτερα ο χιονοδρομικός αφού παρατηρείται μείωση της χιονόπτωσης σε χειμερινά θέρετρα και για μικρότερο χρονικό διάστημα σε σχέση με το παρελθόν , λαμβάνοντας όλα αυτά υπόψη και σε συνδυασμό με τη μετακίνηση της τουριστικής περιόδου προς την άνοιξη και το φθινόπωρο δημιουργείται πλέον επιτακτική η ανάγκη για λήψη άμεσων και αποτελεσματικών μέτρων για να διασφαλιστεί η ομαλή προσαρμογή στις νέες κλιματολογικές συνθήκες. Ανάμεσα στις δράσεις προσαρμογής αξίζει να ξεχωρίσουμε τις εξής¹⁶ :

Δράση 1: η αξιολόγηση της ελκυστικότητας των περιοχών προορισμού με βάση τη θερμοκρασία του περιβάλλοντός τους.

¹⁶ Διαθέσιμο : https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/legacy/Files/Klimatiki%20Allagi/Prosarmogi/20160406_ESPKA_teliko.pdf
Ανακτήθηκε : (28/02/23)

Δράση 2 : την ενίσχυση των τουριστικών δραστηριοτήτων με στόχο τη δημιουργία υποδομών για εξοικονόμηση ενέργειας.

Δράση 3 : ενίσχυση επιπλέον τουριστικών περιοχών απομακρυσμένων από την ακτογραμμή με στόχο την ανάπτυξη και άλλων μορφών τουρισμού όπως ο ορειβατικός, ο πολιτιστικός, ο οικοτουρισμός και η οικονομική στήριξη περιοχών με περιορισμένη τουριστική δραστηριότητα κυρίως σε ορεινές.

Δράση 4 : προστασία και οικονομική ενίσχυση περιοχών ιδιαίτερου τουριστικού ενδιαφέροντος μέσα από προγράμματα επενδύσεων.

Δράση 5 : ώθηση στον περιορισμό του κόστους κατανάλωσης ενέργειας από τις τουριστικές δραστηριότητες με μείωση των εκπομπών αερίων και προσέλκυση ευαίσθητοποιημένου τουριστικού κοινού.

Δράση 6 : ανάληψη περισσότερων αρμοδιοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο με ενημέρωση και υποστήριξη των τοπικών τουριστικών φορέων για την προστασία από τα ακραία καιρικά φαινόμενα.

Οι πολιτικές δράσεις για την «προσαρμογή» των κοινωνιών και των οικονομικών φορέων απαιτεί επιμόρφωση και συντονισμένες δράσεις με γνώμονα το καλύτερο αποτέλεσμα με το χαμηλότερο κόστος. Γι' αυτό το λόγο κρίνεται απαραίτητη η αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επενδύσεων κάτω από το πρίσμα της βιωσιμότητας. Σε αντίθεση με τα μέτρα για το περιορισμό της αύξησης των εκπομπών αερίου όπου τα αποτελέσματα μπορούν να αξιολογηθούν ποσοτικά δεν συμβαίνει το ίδιο και με το βαθμό ομαλής μετάβασης στις επερχόμενες κλιματικές αλλαγές. Συνεπώς στο κείμενο της Εθνικής Στρατηγικής για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή προτείνονται δράσεις όπως¹⁷:

- «Σκληρές» επεμβάσεις στον μηχανολογικό τομέα με χαμηλότερο και μετρήσιμο κόστος.
- «Εκ των υστέρων» μέτρα προσαρμογής με εμφανές και υπολογίσιμο κόστος τα λεγόμενα «end-of-ripe»
- Επεμβάσεις περιορισμένης έκτασης «retrofit» στις ήδη αναπτυγμένες υποδομές όπως οι μονώσεις κατοικιών.

Όλες αυτές οι δράσεις προσαρμογής οφείλουν να καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα τομέων που πρόκειται να πληγεί από την κλιματική αστάθεια των επόμενων ετών συμπεριλαμβανομένων των κτηριακών υποδομών, των τροφίμων, των μεταφορών, του τουρισμού καθώς και την ποιότητα ζωής των πολιτών. Μέσα σ ένα τέτοιο πλαίσιο αναζητούνται επενδύσεις φιλικές προς το περιβάλλον προσανατολισμένες στην

¹⁷ Διαθέσιμο : https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/legacy/Files/Klimatiki%20Allagi/Prosarmogi/20160406_ESPKA_teliko.pdf
Ανακτήθηκε : (28/02/23)

διατήρηση της βιοποικιλότητας που αφορά δράσεις για τον περιορισμό της χρήσης ορυκτών καυσίμων και την ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε βιομηχανικές και οικιστικές περιοχές. Ταυτόχρονα με τις υλικοτεχνικές υποδομές ιδιαίτερη σημασία δίνεται και στην ενημέρωση των πολιτών μέσα από προγράμματα τόσο δια βίου μάθησης όσο και στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση με ενίσχυση των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε μικρότερες ηλικίες δημιουργώντας πολίτες ευαισθητοποιημένους και ανθεκτικούς στις κλιματικές αλλαγές. Συννοώντας, ο κυριότερος στόχος της Εθνικής Στρατηγικής για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή είναι η ενδυνάμωση όλων των μερών της κοινωνίας στις μελλοντικές περιβαλλοντικές συνθήκες μέσω της ανάπτυξης και ενίσχυσης της πράσινης οικονομίας. Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε πράσινα επαγγέλματα οφείλει να αποτελεί προτεραιότητα κάθε πολιτικής δράσης με στόχο την προστασία και ασφάλεια των μελών της. Ανάμεσα στις μεθόδους που προτείνονται για την ομαλή προσαρμοστικότητα στα νέα δεδομένα μπορούμε να διακρίνουμε:

Την άμεση προειδοποίηση σε περιπτώσεις κλιματολογικών μεταβολών.

Την ενημέρωση για τα νέα περιβαλλοντικά δεδομένα.

Την συνεργασία επιστημονικού και ιδιωτικού τομέα για την αντιμετώπιση ακραίων φαινομένων.

Την συνεχή επιμόρφωση όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Κεφάλαιο : 3 Η πράσινη επιχειρηματικότητα

3.1.1.Ορισμός πράσινης επιχειρηματικότητας

Στις μέρες μας ο όρος «επιχειρηματικότητα» εμφανίζεται σε πολλές εκφάνσεις της καθημερινότητας. Αναμφίβολα θεωρείται ο οικονομικός μοχλός που θέτει σε τροχιά ανάπτυξης μια χώρα και εξασφαλίζει τις συνθήκες εκείνες που διασφαλίζουν ένα επίπεδο ευημερίας των πολιτών της. Η δημιουργία επιχειρηματικών δράσεων συνδυάζοντας όλους τους παραγωγικούς συντελεστές οδηγεί μια χώρα στην αύξηση του εθνικού της πλούτου, την δημιουργία καινοτόμων λύσεων στις αυξανόμενες κοινωνικές ανάγκες, την δημιουργία και παροχή πρωτότυπων προϊόντων και υπηρεσιών καθώς και την εξασφάλιση νέων θέσεων απασχόλησης. Ο επιχειρηματίας ως άνθρωπος που δεν διστάζει να ρισκάρει καλείται ν' αναλάβει έναν δύσκολο ρόλο μέσα σ' ένα ιδιαίτερα απαιτητικό οικονομικό περιβάλλον. Το χαρακτηριστικό εκείνο που θα τον διαφοροποιήσει από τους

άλλους και θα τον καθιερώσει οικονομικά και κοινωνικά είναι η ικανότητά του ν' αναγνωρίζει και να διακρίνει τις ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος και σε συνδυασμό με τις κατάλληλες μεθόδους να κατορθώσει να οδηγήσει το όραμά του στην πραγματοποίησή του. Μέσα από την επιχειρηματική δραστηριότητα ο άνθρωπος ωθείται να θέσει σε εφαρμογή τις καινοτόμες ιδέες που διαθέτει χωρίς τη βεβαιότητα της επιτυχίας εξασφαλίζοντας για τον ίδιο και την επιχείρησή του το μέγιστο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Συνοψίζοντας η επιχειρηματικότητα για να εφαρμοστεί αποτελεσματικά θα πρέπει ο επιχειρηματίας που την ασκεί να συνδυάζει με επιτυχία τις εξής διαδικασίες¹⁸.

- Να διαχειρίζεται επιτυχώς όλους τους συντελεστές παραγωγής για την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών.
- Να συλλαμβάνει και να θέτει σε εφαρμογή καινοτόμες και πρωτότυπες ιδέες.
- Να είναι σε θέση να λειτουργεί αποτελεσματικά και με επιτυχία σε περιβάλλον ρίσκου.
- Να διακρίνει τα υψηλά περιθώρια κέρδους σε δύσκολα οικονομικά περιβάλλοντα.

Η επιχειρηματικότητα ανά τους αιώνες προσπαθεί να εξυπηρετεί έναν συγκεκριμένο σκοπό : την ικανοποίηση των αναγκών και επιθυμιών των ατόμων. Στόχος της κάθε επιχείρησης , μικρής ή μεγάλης είναι η προσφορά νέων προϊόντων και υπηρεσιών ή η εξέλιξη των ήδη υπαρχόντων. Η διαρκής επιθυμία των επιχειρήσεων για κερδοφορία με κάθε κόστος ξεκινάει από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης , τότε που θεωρούνταν οι φυσικοί πόροι ανεξάντλητοι. Η θεωρία αυτή που θέλει τον άνθρωπο να ευημερεί εις βάρος του φυσικού του περιβάλλοντος πλέον αρχίζει να ανατρέπεται. Η επιχειρηματική δραστηριότητα μέσα στα χρόνια προκάλεσε τεράστια οικολογικά προβλήματα. Το φαινόμενο του θερμοκηπίου , η όξινη βροχή , η έντονη ξηρασία , η μόλυνση των υδάτων , οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από τις βιομηχανίες θεωρούνται μείζονα προβλήματα στα οποία ο επιχειρηματικός κόσμος καλείται να δώσει αποτελεσματικές λύσεις. Για το λόγο αυτό , οι επιχειρήσεις και οι επιχειρηματίες οφείλουν να αλλάξουν νοοτροπία και να γίνουν πιο φιλικές ως προς το περιβάλλον και την κοινωνία εξασφαλίζοντας την βιωσιμότητα. Με τον όρο πράσινη επιχειρηματικότητα αναφερόμαστε σε εκείνες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες που στοχεύουν στην εκπλήρωση των ανθρώπινων αναγκών σε συνδυασμό με την προστασία του φυσικού

¹⁸ Διαθέσιμο : <https://kentradiaviou.gr/wp-content/uploads/2019/07/1.7.pdf> Ανακτήθηκε: (15/05/23)

περιβάλλοντος.¹⁹ Η «πράσινη οικονομία» έρχεται να συμβιβάσει δύο αντίθετες έννοιες , την ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος. Οι επιχειρήσεις μέσα από τις διαδικασίες που εφαρμόζουν οφείλουν να παρέχουν προϊόντα και υπηρεσίες πιο φιλικά προς το περιβάλλον. Η πράσινη επιχειρηματικότητα ως ένας σύγχρονος κλάδος της οικονομίας τοποθετεί την προστασία του πλανήτη στο κέντρο της αποστολής κάθε μικρομεσαίας ή μεγάλης επιχείρησης συνδυάζοντας ταυτόχρονα την ανάγκη κάθε επιχείρησης για ανάπτυξη και κέρδος .²⁰

3.1.2.Ιστορική εξέλιξη της πράσινης επιχειρηματικότητας

Η πράσινη επιχειρηματικότητα μέσα στα χρόνια έχει περάσει από διάφορα στάδια εξελικτικής πορείας μέχρι να καταλήξει να πάρει την έννοια που γνωρίζουμε σήμερα. Η πρώτη φάση της εξελικτικής αυτής διαδρομής βρίσκεται στους προϊστορικούς χρόνους τότε που όλες οι δραστηριότητες του ανθρώπου ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες με τη φύση και το περιβάλλον του. Ο άνθρωπος ζούσε σε απόλυτη συνεργασία και αρμονία με το φυσικό περιβάλλον.(Χατζημπίρος , Κ .2007). Η δεύτερη φάση βρίσκεται στην εποχή του Αριστοτέλη ο οποίος έδειξε έντονο ενδιαφέρον για την παρακολούθηση της χλωρίδας ενός ζωολογικού κήπου. Το ενδιαφέρον για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αποκτά παγκόσμιες διαστάσεις για την εποχή εκείνη ξεκινώντας από την Ινδία και τον αυτοκράτορα Ασόκα και το διάταγμά του για την προστασία των ζώων , συνεχίζουμε με το αρδευτικό σύστημα που κατασκευάστηκε στη Μεσοποταμία , και καταλήγουμε στη Ρώμη όπου συναντάμε το μεγαλύτερο αποχετευτικό σύστημα στην αρχαιότητα γνωστό ως « cloaca maxima ». Η Τρίτη φάση ξεκινάει τον 19^ο αιώνα όμως ουσιαστικά τα θεμέλια για την προστασία του πλανήτη εφαρμόζονται τον 20^ο αιώνα στις ΗΠΑ υπό την προεδρία του Θεόδωρου Ρούσβελτ κατά τη διάρκεια του οποίου εγκαθιδρύεται το 1908 η πρώτη επιτροπή για την προστασία της φύσης. Την εποχή αυτή και ιδιαίτερα μετά το κραχ των ΗΠΑ το 1929 θέτονται σε εφαρμογή τα πρώτα θεσμικά πλαίσια για τη περιβαλλοντική ρύπανση. Αυτή η παγκόσμια ανησυχία για την προστασία του πλανήτη παρουσιάζεται και στη θεωρία των παιγνίων καταδεικνύοντας την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας εις βάρος της φύσης.(Ζήσης , Ι. 2003). Η τέταρτη και τελευταία φάση ξεκινά μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και φτάνει έως τις μέρες μας. Μετά από μία μεταπολεμική περίοδο παρουσιάζεται όλο και πιο έντονα η ανάγκη να στραφούμε στα

¹⁹ Διαθέσιμο : <https://entre.gr/prasini-epicheirimatikotita-stochos-i-viosimi-anaptyxi> Ανακτήθηκε : (17/05/23)

²⁰ Διαθέσιμο : <https://www.ekt.gr/el/magazines/features/19523> Ανακτήθηκε : (17/05/23) Τεύχος 67 , Ιούλιος – Αύγουστος 2008

θετικά που μας προσφέρει η φύση και να την προστατέψουμε. Η ανάγκη αυτή οδήγησε την Ευρωπαϊκή Ένωση σε πολιτικές δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος όπως οι μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων , συστήματα ISO , οικολογικά συστήματα eco - labels σε όλους τους τομείς προϊόντων και υπηρεσιών , καθιέρωση ειδικών ζωνών οικονομικών και περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων , η καθιέρωση του δικτύου Natura καθώς και η εταιρική κοινωνική ευθύνη που αφορά τις ιδιωτικές οικονομικές δραστηριότητες αποτελούν κομβικές πολιτικές δράσεις που θέτουν την προστασία του πλανήτη προτεραιότητα κάθε οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η πράσινη επιχειρηματικότητα θέτει στον πυρήνα των δραστηριοτήτων της την προστασία του περιβάλλοντος από τις επιπτώσεις των δραστηριοτήτων της. Η **πράσινη** αντίληψη συναντάται σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας ξεκινώντας από τον σχεδιασμό έως την υλοποίηση των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Συνεπώς η πράσινη επιχειρηματικότητα είναι η θετική στάση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος απέναντι στο φυσικό περιβάλλον(Χατζημπίρος , Κ. 2007). Στην πράσινη επιχειρηματικότητα υιοθετούνται οι παρακάτω αντιλήψεις :

- Περιορισμός της χρήσης των φυσικών πόρων σε όλες τις παραγωγικές διαδικασίες.
- Υιοθέτηση σύγχρονων διαδικασιών παραγωγής με χρήση ανανεώσιμων φυσικών πόρων
- Προσφορά προϊόντων φιλικότερων προς το περιβάλλον και τον άνθρωπο.

Η πράσινη επιχειρηματικότητα ως την πλέον σύγχρονη μορφή οικονομικής ανάπτυξης ενός τόπου στοχεύει στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου και του περιβάλλοντος. Γι' αυτό το λόγο η προσεκτική χρήση των φυσικών πόρων στην παραγωγική διαδικασία γίνεται με ήπιας μορφής τεχνολογίες περιορίζοντας τις επιπτώσεις στον κοινωνικό ιστό. Σε μικρής εμβέλειας επιχειρηματικές δραστηριότητες ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην ενίσχυση των τοπικών πρώτων υλών ενισχύοντας παράλληλα τις τοπικές παραδόσεις ενώ σε μεγάλης εμβέλειας επιχειρηματικές δραστηριότητες ενισχύονται δράσεις όπως οι βιολογική ανακύκλωση , τα αιολικά πάρκα και η απομάκρυνση της βαριάς βιομηχανίας από τους αστικούς οικισμούς. Η πράσινη επιχειρηματικότητα ως αναδυόμενος επιχειρηματικός κλάδος περιλαμβάνει :

- Δημιουργία καινούργιων προϊόντων και υπηρεσιών προσανατολισμένων στην προστασία του περιβάλλοντος και στην βελτίωση της καθημερινότητας των ατόμων
- Αναβάθμιση της παραγωγικής διαδικασίας των προϊόντων και υπηρεσιών από τον σχεδιασμό έως την υλοποίηση.
- Μεταστροφή της οικονομικής αντίληψης απέναντι στη φύση και την κοινωνία.(Λουλούδης , Λ. και Μπεόπουλος , Ν. 1995) (Τσαντίλης , Δ. και Χατζημπίρος , Κ. 2007)

Οι **πράσινες** δραστηριότητες στοχεύουν :

- Στη βελτιστοποίηση των προϊόντων και υπηρεσιών.
- Στη μείωση της σπατάλης και κατ' επέκταση στη μείωση του κόστους παραγωγής.
- Αποτελεσματικότερη κάλυψη των κοινωνικών αναγκών.
- Ευκαιρίες οικονομικών επενδύσεων σε νέους τομείς επιχειρηματικής δραστηριότητας.

3.1.3.Οφέλη της πράσινης επιχειρηματικότητας

Οι αρνητικές επιπτώσεις των προηγούμενων δεκαετιών εξαιτίας της αλόγιστης χρήσης και εξάντλησης των φυσικών πόρων καθιστούν ολοένα και περισσότερο τη μεταστροφή σε μια πιο οικολογική συνείδηση από πλευράς επιχειρήσεων καθιστώντας τη ταυτόχρονα ως μέσο βελτίωσης του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Ο οικολογικός αναπροσανατολισμός της επιχείρησης διατηρεί την ισορροπία ανάμεσα στο περιβάλλον , την κερδοφορία και την κοινωνία σύμφωνα με τους Ευθυμίουπουλο , Η. και Μοδινό , Μ. (2003) έχοντας τις ακόλουθες θετικές επιπτώσεις :

- Τη μείωση του κόστους παραγωγής
- Τη δημιουργία νέου πεδίου στην αγορά προϊόντων
- Αποτελεσματική αξιοποίηση των χρηματοδοτήσεων που δίνονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση
- Προσέλκυση «πράσινων» επενδύσεων
- Ενίσχυση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και εφαρμογή «πράσινης» νομοθεσίας.

Σημαντική θεωρείται και η συνεισφορά της πράσινης επιχειρηματικότητας στον τομέα της απασχόλησης , ιδιαίτερα σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης μπορεί να αποτελέσει δικλείδα ασφαλείας για θέσεις εργασίας που απειλούνται ή για τη δημιουργία νέων , συμβάλλοντας στην ανάπτυξη σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Σύμφωνα με το πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών²¹ για το περιβάλλον οι τομείς απασχόλησης στους οποίους η πράσινη οικονομία θα παίξει καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και της κοινωνικής ευημερίας ξεκινούν από τον πρωτογενή τομέα. Κυριότερος στόχος του προγράμματος είναι η αναμόρφωση των θέσεων εργασίας σε πιο «πράσινες» και όχι μόνο η δημιουργία νέων. Η απασχόληση σε τομείς της πράσινης οικονομίας αναμένεται να παρουσιάσει ανοδική πορεία τα επόμενα χρόνια όπως απεικονίζεται στα παρακάτω διαγράμματα.

²¹ Διαθέσιμο : <https://www.unep.org/resources> Ανακτήθηκε : (27/05/23)

Εικόνα 4 : Απασχόληση στην πράσινη οικονομία.

Πηγή : <https://www.brief.com.cy/oikonomia/kypros/olo-kai-perissotera-epaggelmata-stin-prasini-oikonomia> Ανακτήθηκε

Εικόνα 5 : Ανάγκες απασχόλησης 2011-2027

Πηγή : <https://www.brief.com.cy/oikonomia/kypros/olo-kai-perissotera-epaggelmata-stin-prasini-oikonomia> Ανακτήθηκε (27/05/23)

Παρατηρούμε συνεπώς ότι η απασχόληση σε τομείς της πράσινης οικονομίας στην Ελλάδα θα είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική και θα αυξάνεται συνεχώς κυρίως εξαιτίας της αυστηρής και απαιτητικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας , την συνεχή ευρωπαϊκή χρηματοδότηση σε έργα περιβαλλοντικής ανάπτυξης , την ανάπτυξη οικονομικών

δραστηριοτήτων σε τομείς που ενισχύουν την αειφορία όπως η ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας και η χρήση ήπιων μορφών ενέργειας.(Τσαντίλης , Δ. και Χατζημπίρος , Κ. 2007).

3.1.4.Νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Στον ευρωπαϊκό χώρο η νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος ξεκινάει από τη Σουηδία το 1969 και φτάνει έως τη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 στην οποία περιλαμβάνονται η γενικές αρχές για την πρόληψη και τις αντίστοιχες δράσεις της κοινότητας ενάντια στην επερχόμενη οικολογική καταστροφή.²² Στην Ελλάδα ο νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος καθιερώθηκε το 1986. Βασικότερος στόχος του νόμου είναι η πρόληψη των φυσικών καταστροφών και η αποκατάσταση της οποιαδήποτε περιβαλλοντικής φθοράς. Βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητα του εκάστοτε περιβαλλοντικού νόμου είναι να λαμβάνονται υπόψη τα βασικά χαρακτηριστικά που διέπουν το ίδιο το φυσικό περιβάλλον όπως :

- i. Η μεταβλητότά του. Η οποιαδήποτε αλλαγή σε ένα μέρος του οικοσυστήματος έχει άμεσες επιδράσεις σε όσους εξαρτώνται από αυτό.
- ii. Οι αρνητικές συνέπειες κάθε τεχνητής δραστηριότητας έχουν μακροπρόθεσμο ορίζοντα.
- iii. Η αλόγιστη εκμετάλλευση ακόμα και των φυσικών ανανεώσιμων πηγών ενδέχεται να προκαλέσει την εξαφάνιση αυτών.
- iv. Η διατήρηση ενός υγιούς περιβάλλοντος είναι προς όφελος όλων όσων αλληλοεπιδρούν με αυτό.(Καρβούνης , Σ. και Γεωργακέλλος , Δ. 2010)

Στην Ελλάδα , ο κλιματικός νόμος (4986/2022) θέτει τις βασικές αρχές και το εθνικό πλαίσιο για την προσαρμογή στην ενεργειακή κρίση και την **πρόληψη** σε κάθε επερχόμενη καταστροφή. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στις υποχρεώσεις που καλείται να καταβάλει οποιοσδήποτε εκτελεί οικονομικές δραστηριότητες στο περιβάλλον τόσο πριν την έναρξη αυτών όσο και με το πέρας αυτών. Πιο συγκεκριμένα , όσοι εκμεταλλεύονται οικονομικά το φυσικό περιβάλλον οφείλουν να αξιολογήσουν τόσο τις πιθανές επιπτώσεις της δραστηριότητάς τους όσο και να προτείνουν εναλλακτικές μεθόδους για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων. Σε κάθε περιβαλλοντικό νόμο ισχύει η αρχή ότι «ο ρυπαίνων πληρώνει» (Καρβούνης , Σ. και Γεωργακέλλος , Δ. 2010 , σ.594)

²² Διαθέσιμο : https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.5.1.pdf Ανακτήθηκε : (30/05/23)

με την οποία ορίζεται ότι αυτός που μολύνει με την οποιαδήποτε δραστηριότητα το περιβάλλον δεν υποχρεούται μόνο σε καταβολή φόρων αλλά και σε καταβολή αποζημιώσεων.

3.1.5. Τομείς ανάπτυξης πράσινης επιχειρηματικότητας

Η πράσινη επιχειρηματικότητα συναντάται σε πολλούς τομείς της οικονομικής ανάπτυξης ενός τόπου. Ξεκινώντας από τον **αγροτικό τομέα** ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην εξοικονόμηση νερού και ενέργειας σε νέες μορφές καλλιέργειας κυρίως βιολογικές αλλά και στην ενίσχυση των τοπικών προϊόντων.²³ Σε δεύτερο επίπεδο ο δευτερογενής τομέας της οικονομίας η **βιομηχανία** θεωρείται υπεύθυνη για τα μεγαλύτερα και σοβαρότερα οικολογικά προβλήματα παγκοσμίως είτε μέσω της ρίψης στερεών και υγρών αποβλήτων είτε μέσω της εκπομπής αερίων στην ατμόσφαιρα. (Polin, R. κ.α, 2008). Στον τομέα αυτό οι επενδύσεις σε εγκαταστάσεις και κατάρτιση του προσωπικού σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας θεωρείται σημαντικό βήμα στρατηγικής ανάπτυξης. (Hadjibiros, K. ,2005). Στο τρίτο και πολύ σημαντικό επίπεδο συναντάμε τον **τουρισμό** , όπου η προστασία και η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη και βιωσιμότητα τόσο των επιχειρήσεων όσο και του εκάστοτε τόπου προορισμού. Το περιβάλλον παραμένει το κυριότερο στοιχείο ανάπτυξης μιας τουριστικής επιχείρησης και η προστασία και η διατήρησή του αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την κερδοφορία και βιωσιμότητά της. Συνεπώς , η πράσινη ανάπτυξη αποτελεί το κλειδί για κάθε τουριστική επιχείρηση ώστε να προλαμβάνει τις μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις σε αυτό. Οι επιδράσεις του τουρισμού στο περιβάλλον είναι σημαντικές και η απειλή για την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος γίνεται ολοένα και πιο έντονη. Επομένως κρίνεται επιτακτική η ανάγκη για εξεύρεση νέων σύγχρονων λύσεων με τεχνογνωσία περιβαλλοντικά πιο φιλική και ταυτόχρονα αποτελεσματική. Μέσα στο πλαίσιο αυτό η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί σημαντικές ενέργειες για την ανάπτυξη του αειφορικού τουρισμού όπως το Ευρωπαϊκό φόρουμ τουρισμού που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες το 2002²⁴. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προχωρήσει σε σημαντικές παρεμβάσεις για την προώθηση του αειφορικού τουρισμού , οι σημαντικότερες από τις οποίες περιλαμβάνουν : (Polin , R. κ.α. , 2008)

- Το οικολογικό δίκτυο NATURA (2000)

²³ Διαθέσιμο : <https://myagrortf.minagric.gr/casestudies/innovation-and-green-transition-in-manufacturing-agricultural-products> Ανακτήθηκε : (30/05/23)

²⁴ Διαθέσιμο : <https://mintour.gov.gr/diethneis-scheseis/eyropaiki-enosi-kai-toyrismos/eyropaiko-foroym-gia-ton-toyris moy> Ανακτήθηκε : (05/06/23)

- Η οδηγία – πλαίσιο για τα Νερά (2000/60/ΕΕ)
- Η ποιότητα των υδάτων κολύμβησης
- Η στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση (ΣΠΕ)
- Διεθνείς Συμβάσεις(σύμβαση για τη βιολογική ποικιλότητα και Πρωτόκολλο του Κιότο)
- Βασικός προσανατολισμός για την ευρωπαϊκή τουριστική αειφορία
- Σύστημα οικολογικής διαχείρισης και ελέγχου (EMAS)

3.1.6.Οι δυνατότητες της Ελλάδας στην ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού

Η Ελλάδα διαθέτει ένα ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι άλλων χωρών και αυτό δεν είναι άλλο από το πλούσιο φυσικό της περιβάλλον. Το ηλιακό , αιολικό και υδάτινο δυναμικό της αποτελούν σημαντική συνεισφορά για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας προσφέροντας ταυτόχρονα οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη. Η βιομηχανία του τουρισμού μπορεί να συνδράμει τα μέγιστα στην προστασία της βιοποικιλότητας ενός τόπου υποδοχής εφαρμόζοντας πολιτικές που στοχεύουν στην επέκταση της «φέρουσας» δυναμικότητας και στην σταθεροποίηση της τουριστικής ανάπτυξης (Καρβούνης , Σ. και Γεωργακέλλος , Δ. , 2010 , σ.815) . Οι πολιτικές που χρειάζεται να ακολουθηθούν από τον τουριστικό τομέα για να εξασφαλιστεί η διατήρηση του φυσικού πλούτου μπορεί να είναι μέσα από οικονομικές συμμετοχές είτε άμεσα , αξιοποιώντας τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού προστατεύοντας τις ευαίσθητες περιοχές όπως τα εθνικά πάρκα , είτε έμμεσα με την επιβολή φόρων σε τουριστικές δραστηριότητες που εκμεταλλεύονται τουριστικά το φυσικό περιβάλλον. Ιδιαίτερα σημαντικό τμήμα της σύγχρονης τουριστικής πολιτικής οφείλει να είναι ο σωστός σχεδιασμός και προγραμματισμός κυρίως των τουριστικών καταλυμάτων ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε περιβαλλοντική υποβάθμιση. Παράλληλα , καθοριστικής σημασίας πολιτική μπορεί να είναι και η εναλλακτική εκμετάλλευση του τουρισμού μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τη νέα γενιά που έχουν ως στόχο την δημιουργία οικολογικής συνείδησης προσφέροντας ταυτόχρονα και οικονομική ανάπτυξη στους τόπους προορισμού. Τελευταία αλλά μείζονος σημασίας στρατηγική πολιτική είναι ο καθορισμός ορίων μιας τουριστικά προστατευόμενης περιοχής. Μέσω του περιορισμού της ελεύθερης μετακίνησης τουριστών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων περιορίζονται ταυτόχρονα και οι αρνητικές επιπτώσεις της χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο βιώσιμος τουρισμός στην Ελλάδα έχει

τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης αξιοποιώντας ορθολογικά το πλούσιο φυσικό περιβάλλον με στρατηγικές που στοχεύουν στην διατήρηση της βιωσιμότητας. Μέσα σ αυτό το πλαίσιο εμφανίζεται ο **οικοτουρισμός** ως τμήμα του εναλλακτικού τουρισμού ο οποίος περιλαμβάνει όλες τις στρατηγικές που είναι απαραίτητες για την επίτευξη ενός βιώσιμου τουρισμού. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού μπορεί να έχει είτε κατασταλτικό χαρακτήρα κυρίως σε περιοχές παραδοσιακά τουριστικές είτε προληπτικό σε αστικές , αγροτικές ή νέες τουριστικές περιοχές. Για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του οικοτουρισμού είναι απαραίτητο να τηρούνται οι βασικές αρχές του βιώσιμου τουρισμού : (Καρβούνης , Σ. και Γεωργακέλλος , Δ. ,2010)

- Ευαισθητοποίηση όλων των εμπλεκομένων στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος
- Συμμετοχή των τοπικών φορέων στον προγραμματισμό και την υλοποίησή του
- Ενημέρωση των τουριστών της αξίας του τοπικού φυσικού περιβάλλοντος
- Αξιολόγηση του είδους των τουριστών ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους με στόχο την καλύτερη αντιμετώπισή τους.

Ο **οικοτουρισμός** θεωρείται η ήπια μορφή τουρισμού που κατευθύνεται σε περιοχές όπου δεν έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την έντονη τουριστική δραστηριότητα. Πρόκειται για τη μορφή εκείνη του τουρισμού που είναι προσανατολισμένη στην απόλαυση της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς μιας περιοχής παρέχοντας παράλληλα σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη στην τοπική κοινότητα αρκεί να εφαρμόζεται με στρατηγικό σχεδιασμό και στόχο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.²⁵ Ο ελλαδικός χώρος διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό περιοχών πλούσιων σε χλωρίδα και πανίδα όπως Εθνικούς δρυμούς , θαλάσσια πάρκα , περιοχές Natura τα οποία παρέχουν ένα σημαντικό γεωγραφικό πλεονέκτημα και μπορούν να αξιοποιηθούν για την οικοτουριστική ανάπτυξη. Ωστόσο , για να επιτευχθεί αυτή η ανάπτυξη χρειάζεται ένας στρατηγικός προγραμματισμός τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα οι διαδικασίες που προτείνονται είναι οι εξής : (Χατζημπίρος , Κ. , 2007)

- Οριοθέτηση του χάρτη των προστατευόμενων περιοχών
- Αξιολόγηση της τουριστικής δραστηριότητας ανάλογα με την εποχικότητα , την περιοχή και το είδος των τουριστών.

²⁵ Διαθέσιμο : <https://greenapple.gr/2019/03/07> Ανακτήθηκε : (05/06/2023)

- Προβολή και ανάδειξη των οικοτουριστικών περιοχών σε διεθνές και τοπικό επίπεδο
- Αξιολόγηση και προσέγγιση του διεθνούς τουριστικού κοινού. Διαφορετική προσέγγιση από χώρες προορισμού της Ασίας και της Δύσης.

Εξίσου σημαντικός κλάδος της ήπιας μορφής τουρισμού αποτελεί και ο **αγροτουρισμός**. Η εμφάνιση του αγροτουρισμού ως μια ακόμα μορφή τουριστικής ανάπτυξης είναι η συνύπαρξη του αγροτικού τομέα με τον τουρισμό με στόχο το όφελος και των δύο πλευρών. Μέσω του αγροτουρισμού ενισχύεται ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας και επιτυγχάνεται και η οικονομική του ανάπτυξη. Οι βασικοί στόχοι του αγροτουρισμού αφορούν :²⁶

- Την άμεση επαφή του τουρίστα με την πολιτιστική παράδοση και την καθημερινή ζωή ενός τόπου – προορισμού.
- Την ενίσχυση της επαφής του τουρίστα με το φυσικό περιβάλλον του τόπου με στόχο να τον καταστήσει ενεργό μέλος της τοπικής κοινωνίας μέσα από την συμμετοχή του στις τοπικές δραστηριότητες.
- Την παροχή κινήτρων για την ανάπτυξη της παραγωγικής δραστηριότητας μιας αγροτικής περιοχής ενισχύοντας την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού γίνεται μέσα σ' ένα πλαίσιο άρρηκτα συνδεδεμένο με τις αρχές του οικοτουρισμού. Ο αγροτουρισμός σέβεται το πολιτισμικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της εκάστοτε περιοχής, δεν απαιτεί παρεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον για την εξέλιξή του, συμβάλλει στην ανάδειξη της παραδοσιακής κληρονομιάς ενός τόπου προωθώντας την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του τόπου και του πληθυσμού του ενώ παράλληλα μαζί με τον οικοτουρισμό μπορούν να λειτουργήσουν αλληλένδετα και να προσφέρουν μια τουριστικά ιδιαίτερη εμπειρία στους επισκέπτες. Κάθε εναλλακτική μορφή τουρισμού στοχεύει στην προώθηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του τόπου – προορισμού ενώ παράλληλα :²⁷

- Ευαισθητοποιεί το κοινό στην ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων του τόπου υποδοχής όπως του νερού, την ένταση της τουριστικής δραστηριότητας και οριοθετεί το πλήθος των επισκεπτών που μία περιοχή μπορεί να δεχτεί.

²⁶ Διαθέσιμο : <https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/OdigosPerivallonkaiTourismos>
Ανακτήθηκε : (05/06/2023)

²⁷ Διαθέσιμο : <https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/OdigosPerivallonkaiTourismos>
Ανακτήθηκε : (05/06/2023)

- Αναπτύσσει μεθόδους πρόληψης των αρνητικών επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας όπως μετρήσεις των επιπέδων μόλυνσης του υδάτινου περιβάλλοντος.
- Καθορισμός σωστής συμπεριφοράς των επισκεπτών απέναντι στον τόπο υποδοχής.

3.1.7. Συνέπειες του μαζικού τουρισμού σε περιοχές και επιχειρήσεις.

Ο μαζικός τουρισμός διακοπών αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό μοχλό οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης μιας περιοχής προορισμού. Παρόλα αυτά οι δυσμενείς επιπτώσεις που προκαλεί στο φυσικό και μη περιβάλλον μιας τουριστικής περιοχής ολοένα και περισσότερο μεγεθύνονται σε πολλές χώρες της Ευρώπης και κυρίως της Μεσογείου , συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Η συνεχόμενη ροή τουριστών σε μια περιοχή μπορεί να οφείλεται είτε σε κοινωνικές αιτίες οι οποίες κατευθύνουν τους τουρίστες σε περιοχές περισσότερο ασφαλείς για τις διακοπές τους , είτε σε οικονομικές αιτίες με την απελευθέρωση της αγοράς των ενοικιαζόμενων δωματίων , τα γνωστά ως Airbnb. Ωστόσο ένα τέτοιο μοντέλο τουρισμού παρά τα αξιόλογα οικονομικά οφέλη που αποφέρει σε επιχειρηματικό και τοπικό επίπεδο προκαλεί μια σταθερά διαβρωτική επίδραση στον εκάστοτε τόπο υποδοχής.²⁸ Ανάμεσα στις σημαντικότερες επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού ξεχωρίζουμε την καταστροφική του δράση σε περιβαλλοντικό επίπεδο η οποία προκαλείται εξαιτίας της ανεξέλεγκτης χρήσης από πλευράς τουριστών και επιχειρήσεων των φυσικών πόρων (νερού , γης , τροφής). Σε οικονομικό επίπεδο παρατηρείται η τάση για διαρροή των εισερχόμενων εσόδων σε αναπτυσσόμενες χώρες εφόσον τα κέρδη από την τουριστική δραστηριότητα τα καρπώνονται οι πολυεθνικές εταιρείες τουριστικών επιχειρήσεων. Σε κοινωνικό επίπεδο σε τουριστικές περιοχές υποδοχής το φαινόμενο της ξеноφοβίας και του ρατσισμού παρουσιάζει αυξητική τάση εξαιτίας της συμπεριφοράς των τουριστών σε βάρος της τοπικής κοινωνίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του φαινομένου αποτελεί η περιοχή του Κάβου στην Κέρκυρα και το Φαληράκι στη Ρόδο. Το μοντέλο αυτού του είδους τουριστικής ανάπτυξης είναι εδώ και δεκαετίες εδραιωμένο σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο , χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι αυτά της Βενετίας στην Ιταλία της Μαγιόρκα στην Ισπανία αλλά και της Σαντορίνης²⁹. Συνεπώς κρίνεται

²⁸ Διαθέσιμο : <https://www.tourismtoday.gr> Ανακτήθηκε : (12/06/2023)

²⁹ Διαθέσιμο : <https://www.tourismtoday.gr> Ανακτήθηκε : (12/06/2023)

απαραίτητο οι περιοχές αυτές να αλλάξουν τις πρακτικές τους σε πιο περιβαλλοντικά βιώσιμες τόσο σε τοπικό όσο και σε επιχειρηματικό επίπεδο.³⁰

3.1.8. Δράσεις και προοπτικές βιώσιμου τουρισμού σε τοπικό και επιχειρηματικό επίπεδο

Σε τοπικό επίπεδο η αναγκαιότητα ανάπτυξης ενός βιώσιμου τουρισμού κρίνεται απαραίτητη για τη οικονομική και περιβαλλοντική ευρωστία της τοπικής κοινωνίας. Καθοριστικής σημασίας είναι ο ρόλος των τοπικών φορέων στον προσδιορισμό των στόχων και στρατηγικών που πρέπει να ακολουθηθούν από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη ώστε να διασφαλιστεί η οικονομική και περιβαλλοντική αειφορία. Η τοπική ατζέντα 21 η οποία θέτει σε εφαρμογή τους 17 στόχους σε τοπικό επίπεδο καθώς αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια της τοπικής αυτοδιοίκησης. Απόρροια της ενεργού συμμετοχής των πολιτών ενός τόπου υποδοχής στην τοπική τουριστική ανάπτυξη είναι .³¹

- Εισροή εσόδων στην τοπική κοινωνία .
- Αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς του ντόπιου πληθυσμού απέναντι στους επισκέπτες.
- Ενδιαφέρον διατήρησης και συντήρησης των τοπικών μνημείων από τους κατοίκους της περιοχής.

Παράλληλα , η τουριστική βιομηχανία μιας περιοχής βασίζεται κυρίως στις τουριστικές επιχειρήσεις οι οποίες παρέχουν είτε προϊόντα είτε υπηρεσίες όπως οι ξενοδοχειακές μονάδες. Για τον λόγο αυτό θεωρείται επιτακτική η ανάγκη για μεταστροφή των πρακτικών που ακολουθούνται έως σήμερα προσανατολισμένων στις οικολογικές επιταγές της πράσινης επιχειρηματικότητας. Το μέγεθος και ένταση των τουριστικών επιχειρήσεων σε μια περιοχή προκαλεί ανυπολόγιστες συνέπειες στο μικροπεριβάλλον όπως η περιορισμένη διαθεσιμότητα νερού , η καταπάτηση του εδάφους , η ρίψη στερεών και υγρών αποβλήτων κυρίως στη θάλασσα. Τη λύση στα προβλήματα αυτά καλείται να δώσει το **Σύστημα Διαχείρισης Περιβάλλοντος** το οποίο θεωρείται απαραίτητο εργαλείο για μια πράσινη επιχείρηση η οποία επιθυμεί να βάλει στο επίκεντρο της στρατηγικής της την προστασία του περιβάλλοντος αυξάνοντας ταυτόχρονα το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα και εν τέλει το κέρδος. Το **Σύστημα Διαχείρισης Περιβάλλοντος** βοηθά την επιχείρηση να εξελίσσεται περιβαλλοντικά (Καρβούνης , Σ.

³¹ Διαθέσιμο : <https://www.oikologos.gr> Ανακτήθηκε : (15/06/23)

και Γεωργακέλλος , Δ. , 2010) ωστόσο για να είναι αποτελεσματικό , η εκάστοτε επιχείρηση οφείλει να ακολουθήσει συγκεκριμένα βήματα : ³²

- Καθορισμός περιβαλλοντικής πολιτικής. Κάθε επιχείρηση που στοχεύει στην πράσινη μεταστροφή της οφείλει να τηρεί ένα συγκεκριμένο σχέδιο της περιβαλλοντικής πολιτικής που θα ακολουθεί.
- Καθορισμός αρμοδιοτήτων. Σε κάθε επιχείρηση ορίζεται ένας εργαζόμενος ως υπεύθυνος για την παρακολούθηση της τήρησης των περιβαλλοντικών στόχων που έχει θέσει η επιχείρηση.
- Έλεγχος περιβαλλοντικών επιδόσεων . Κάθε επιχείρηση οφείλει να ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο επιβαρύνει το περιβάλλον.
- Πρόγραμμα περιβαλλοντικής διαχείρισης. Η επιχείρηση καλείται να ελέγχει και να αξιολογεί τους περιβαλλοντικούς της στόχους.
- Εγχειρίδιο περιβαλλοντικής διαχείρισης. Η επιχείρηση καταγραφεί αναλυτικά τις διαδικασίες που ακολουθεί για την επίτευξη των στόχων.
- Τήρηση αρχείων των διαδικασιών που περιλαμβάνονται στο εγχειρίδιο.
- Ενημέρωση εργαζομένων. Η επιχείρηση οφείλει να ενημερώνει τους εργαζομένους της για την αξία της επίτευξης των στόχων ώστε να επιτύχει τις βέλτιστες επιδόσεις.

Με σκοπό να γίνει πιο αποτελεσματική η περιβαλλοντική πολιτική που ακολουθεί κάθε επιχείρηση αξιολογείται από διεθνή πρότυπα περιβαλλοντικής πιστοποίησης όπως : (Καρβούνης , Σ. και Γεωργακέλλος , Δ. , 2010)

ISO 14000. Πρόκειται για ένα «εθελοντικό» πρότυπο περιβαλλοντικής πιστοποίησης που αναπτύχθηκε στη Γενεύη από τον Διεθνή Οργανισμό για την Προτυποποίηση (International Organization for Standardization). Το ISO 14001 είναι το πρώτο της σειράς των προτύπων και αφορά όλες τις επιχειρήσεις ανεξαρτήτως μεγέθους. Κάθε επιχείρηση που επιθυμεί να ακολουθήσει το συγκεκριμένο πρότυπο απευθύνεται σε εξειδικευμένους επαγγελματίες οι οποίοι αφού αξιολογήσουν το περιβαλλοντικό της αποτύπωμα εφαρμόζουν το σύστημα διαχείρισης περιβάλλοντος το οποίο είναι κατάλληλο για το είδος και το μέγεθος της επιχείρησης.

EMAS. Σύστημα οικολογικής διαχείρισης και ελέγχου.(Eco management and Auditing Scheme). Το συγκεκριμένο σύστημα προωθείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση με στόχο να εφαρμόζονται οι πολιτικές και οι δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος όπως

³² Διαθέσιμο : <https://www.ggb.gr> Ανακτήθηκε : 21/06/2023

αυτές περιγράφονται στη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992. Οι επιχειρήσεις είναι υποχρεωμένες να ακολουθούν στρατηγικές μέσα από τις οποίες διαφαίνεται : (Καρβούνης , Σ. και Γεωργακέλλος , Δ. , 2010)

- Η συμμόρφωσή τους στις περιβαλλοντικές αρχές.
- Η μείωση και κυρίως η πρόληψη της μόλυνσης του περιβάλλοντος.
- Η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων.
- Η χρήση καινοτόμων πράσινων τεχνολογιών.

ECO - LABEL. Η οικολογική σήμανση eco-label απονέμεται από το συμβούλιο οικολογικής σήμανσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε κάθε προϊόν ή υπηρεσία εκτός των προϊόντων σίτισης. Για την απονομή της οικολογικής σήμανσης απαραίτητη προϋπόθεση είναι το προϊόν ή η υπηρεσία να πληροί συγκεκριμένες περιβαλλοντικές προδιαγραφές ως προς την παραγωγή του προϊόντος ή την παροχή υπηρεσιών.

Στον τουριστικό κλάδο οι περιβαλλοντικές πιστοποιήσεις είναι εγκεκριμένες από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού και έχουν αναπτυχθεί από τον ΕΛΟΤ. Πιο συγκεκριμένα το **πρότυπο 1427** αφορά τις τοπικές περιφερειακές επιχειρήσεις οι οποίες είναι υποχρεωμένες να συμμορφώνονται με τα πρότυπα τις βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και να καλύπτουν τις ανάγκες των πελατών τους. Το σήμα ποιότητας Αγροτουρισμού (**ΕΛΟΤ 1417: Αγροτουρισμός, Ορολογία και γενικές απαιτήσεις για τους παροχείς υπηρεσιών αγροτουρισμού**) ελέγχει αν τηρούνται οι προδιαγραφές των τουριστικών υπηρεσιών στην ελληνική περιφέρεια.³³

GREEN KEY. Πρόκειται για το σήμα επιβράβευσης των τουριστικών επιχειρήσεων που αναπτύσσουν έντονη περιβαλλοντική συνείδηση και λειτουργούν σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Απονέμεται από το Ίδρυμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Foundation for Environmental Education) σε τουριστικά κυρίως καταλύματα τα οποία παρέχουν υψηλές περιβαλλοντικές υπηρεσίες σε διάφορους τομείς. Το συγκεκριμένο βραβείο απευθύνεται σε ποικίλες τουριστικές επιχειρήσεις όπως : ξενοδοχεία , μικρά καταλύματα , εστιατόρια , κατασκηνώσεις , συνεδριακά κέντρα , ζωολογικά και εθνικά πάρκα³⁴. Ως κυριότερος σκοπός του βραβείου θεωρείται η ενίσχυση της οικολογικής συνείδησης της εκάστοτε επιχείρησης και τον εμπλεκόμενων μερών ξεκινώντας από τη

³³ Διαθέσιμο : <https://www.ggb.gr> Ανακτήθηκε : (21/06/2023)

³⁴ Διαθέσιμο : <https://www.eepf.gr> Ανακτήθηκε : (25/06/2023)

διοίκηση και καταλήγοντας στους πελάτες. Τα κριτήρια συμμετοχής των επιχειρήσεων αφορούν μεταξύ άλλων :³⁵

- Περιβαλλοντική διαχείριση
- Ενημέρωση προσωπικού και πελατών
- Διαχείριση και αποβλήτων
- Διαχείριση ενέργειας
- Τρόφιμα και ποτά
- Εταιρική Κοινωνική ευθύνη
- Εξωτερικό περιβάλλον
- Εσωτερικοί κανονισμοί και διοίκηση

3.1.9.Εταιρική κοινωνική ευθύνη και πράσινο μάρκετινγκ

«Έχει αποδειχθεί ότι ένας στους τρεις καταναλωτές είναι διατεθειμένος να πληρώσει πολύ παραπάνω για ένα προϊόν ή μια υπηρεσία με κοινωνικό και περιβαλλοντικό προσανατολισμό» (Ζήσης , I. , 2010 , σελ. 331). Η εταιρική κοινωνική ευθύνη αποτελεί την ηθική υποχρέωση κάθε επιχείρησης να παράγει προϊόντα και υπηρεσίες προσανατολισμένα στην προστασία του περιβάλλοντος. Αποτελεί τη θετική στάση της επιχείρησης στις επιταγές της περιβαλλοντικής προστασίας αυξάνοντας την αξία της και κατά συνέπεια την κερδοφορία της. Η εταιρική κοινωνική ευθύνη εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων των συμβαλλόμενων μερών αφού εκτός από τους καταναλωτές ενισχύει την αποδοτικότητα των εργαζομένων οι οποίοι αισθάνονται ότι εργάζονται προς ένα υψηλό ιδανικό με αφοσίωση και εμπιστοσύνη. Ταυτόχρονα , η προσέλκυση νέων επενδυτών στο χαρτοφυλάκιο μιας επιχείρησης με έντονη κοινωνική δραστηριότητα αναμφισβήτητα προσδίδει μεγαλύτερη αξία στην ίδια την επιχείρηση. Ο προσανατολισμός μιας επιχείρησης στις κοινωνικές αρχές είναι μια ολιστική διαδικασία που απαιτεί συγκεκριμένες προϋποθέσεις όπως : (Ζήσης , I. , 2010)

- Πλήρη συμμόρφωση με τους ισχύοντες νόμους για την προστασία του πλανήτη.
- Ανοιχτή επικοινωνία ανάμεσα στην επιχείρηση και το καταναλωτικό κοινό.
- Δημιουργία κινήτρων και εμπιστοσύνης από πλευράς διοίκησης της επιχείρησης.
- Δημιουργία αξιοπιστίας.
- Συμμετοχή της επιχείρησης σε κοινωνικές δράσεις.
- Διαφάνεια και αξιολόγηση όλων των κοινωνικών δράσεων της.

³⁵ Διαθέσιμο : <https://www.eepf.gr> Ανακτήθηκε : (25/06/2023)

Το πράσινο μάρκετινγκ ως συνέχεια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης αποτελεί ένα σπουδαίο εργαλείο στα χέρια μιας νεοσύστατης επιχείρησης η οποία επιθυμεί να λειτουργεί με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης μειώνοντας το περιβαλλοντικό της αποτύπωμα. Μέσα από μια στρατηγική περιβαλλοντικά φιλική κάθε επιχείρηση στοχεύει στον εντοπισμό και την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών χρησιμοποιώντας βιώσιμες πρακτικές (Peattie , K. , 1995). Οι πρακτικές πράσινου μάρκετινγκ που μπορεί να ακολουθήσει κάθε επιχείρηση ποικίλουν ανάλογα με τους στόχους που έχει η ίδια θέσει. Πιο συγκεκριμένα είναι δυνατόν να διακρίνουμε τις εξής στρατηγικές :

Αμυντική στρατηγική : αφορά στην ελάχιστη προσπάθεια που καταβάλει κάθε επιχείρηση για να καταστήσει το προϊόν ή την υπηρεσία ως πράσινο στο μυαλό του καταναλωτή. Η στρατηγική αυτή γίνεται εύκολα διακριτή από τους καταναλωτές και εγκυμονεί κινδύνους για την αξιοπιστία της ίδιας της επιχείρησης.

Επιθετική στρατηγική : αφορά στην δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της επιχείρησης με όρους βιώσιμης ανάπτυξης.

Το πράσινο μάρκετινγκ σε τουριστικούς προορισμούς βρίσκει πρόσφορο έδαφος εφόσον αποτελεί σημαντικό εργαλείο προώθησης ενός τόπου υποδοχής. Παρόλα αυτά , μολονότι το φυσικό περιβάλλον ενός τόπου μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης τουριστών δεν είναι πάντα το ζητούμενο. Η δημιουργία αντίστοιχων υποδομών και η στοχευμένη προώθησή τους μπορεί να μεγεθύνει το βαθμό ελκυστικότητας του προορισμού (Πρωτοπαπαδάκης , I. , 2003). Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσμενείς εξωτερικές συνθήκες που μπορεί να επικρατούν σε ένα τόπο όπως την αύξηση της εγκληματικότητας , την πολιτική αστάθεια , τις κοινωνικές αναταραχές και τις φυσικές καταστροφές διαπιστώνουμε ότι ο ίδιος τόπος που προσέλκυσε αρχικά τους τουρίστες μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο σε ένα μελλοντικό ταξίδι. Παράλληλα , το φαινόμενο του υπερτουρισμού σε έναν τόπο καθιστά αναγκαία την εφαρμογή της στρατηγικής της «αποθάρρυνσης» « demarketing» (Πρωτοπαπαδάκης ,I. , 2010 , σελ.294) ώστε να αποτραπούν τα προβλήματα εξαιτίας της υπερβολικής ζήτησης και της μειωμένης προσφοράς. Οι υπεύθυνοι για την προβολή ενός τουριστικού προορισμού οφείλουν να αντιλαμβάνονται τις νέες ανάγκες που δημιουργούνται και χρησιμοποιώντας την κατάλληλη στρατηγική να παρέχουν μεγαλύτερη αξία στον τουρίστα. Η τμηματοποίηση της τουριστικής αγοράς είναι η πλέον αποτελεσματική στρατηγική για να διακρίνουμε τις καινούργιες ανάγκες. Ενδεικτικά παρατηρούμε ένα νέο τουριστικό κοινό που εμφανίζεται όπως ο τουρισμός τρίτης ηλικίας , ο αστικός τουρισμός , οι ολιγοήμερες διακοπές , οι διακοπές all inclusive , η αύξηση του ανταγωνισμού στον τουριστικό κλάδο , η επικράτηση του διαδικτύου , η συγχώνευση

τουριστικών εταιριών (αεροπορικές εταιρίες ,τουριστικά πρακτορεία κ.α.) , η μεταστροφή σε ασφαλέστερους προορισμούς (Πρωτοπαπαδάκης , Ι. , 2010).

3.2. Πράσινες πρακτικές στον τουριστικό κλάδο

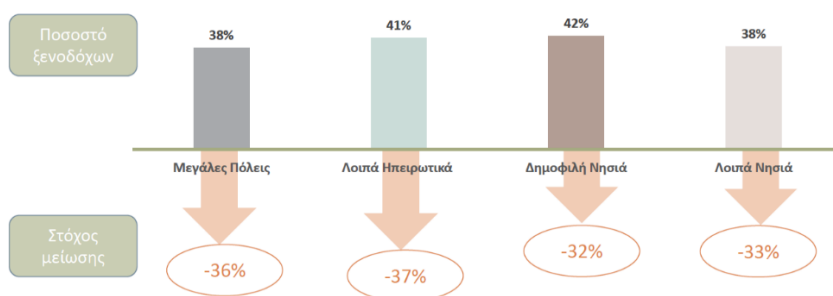
Ο τομέας της πράσινης επιχειρηματικότητας εμφανίζεται ολοένα και περισσότερο σε τουριστικά καταλύματα τα οποία επιθυμούν να μειώσουν το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα και ταυτόχρονα να προσελκύσουν νέο καταναλωτικό κοινό με έντονη ευαισθητοποίηση στην προστασία του πλανήτη. Οι πράσινες πρακτικές που υιοθετούνται από πολλά ξενοδοχεία στην Ευρώπη αλλά πλέον και στην Ελλάδα αφορούν τόσο τον εξωτερικό σχεδιασμό χρησιμοποιώντας φυσικά υλικά όπως πέτρα ή ξύλο εξασφαλίζοντας μεγαλύτερη ενεργειακή απόδοση , όσο και την εσωτερική λειτουργία των καταλυμάτων με νέα συστήματα κλιματισμού , περιορισμός της χρήσης νερού καθώς και διαχείριση αποβλήτων³⁶.

Σύμφωνα με έρευνα του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ) οι ξενοδοχειακές μονάδες που γνωρίζουν τα οφέλη από τη αξιοποίηση βιώσιμων πρακτικών είναι της τάξεως του 67% - 89% και αφορά κυρίως τις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες ενώ σημαντικό πρόβλημα παρουσιάζεται σε λιγότερο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς και σε οικογενειακές επιχειρήσεις. Παράλληλα το ποσοστό των ξενοδοχείων που ελέγχει το ενεργειακό του αποτύπωμα σε άνθρακα κυμαίνεται από 8% -31% ενώ τέλος οι συνολικές επενδύσεις των ξενοδοχείων σε βιώσιμες στρατηγικές καλύπτουν το 8% - 11% του συνολικού τζίρου.

Εικόνα 6 : Ποσοστό μείωσης των ξενοδοχείων σε άνθρακα.

Πηγή : ΙΤΕΠ Ανακτήθηκε : 30/06/23

³⁶ Διαθέσιμο : <https://www.ggb.gr> Ανακτήθηκε : (30/06/2023)

Μέσα στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής ανάπτυξης κάθε τουριστική επιχείρηση οφείλει να εφαρμόζει το μοντέλο της κυκλικής οικονομίας με στόχο τη βιωσιμότητα σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Βασική αποστολή της κυκλικής οικονομίας είναι η μείωση των αποβλήτων κατά την παραγωγική διαδικασία αλλά κυρίως μετά το πέρας της ζωής του προϊόντος ή της υπηρεσίας³⁷. Απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της κυκλικής οικονομίας είναι ο οικολογικός σχεδιασμός των προϊόντων και υπηρεσιών της επιχείρησης³⁸. Ο οικολογικός σχεδιασμός εφαρμόζεται σε τρία στάδια :

Πρώτο στάδιο : αφορά στην ανάλυση του κύκλου ζωής του προϊόντος.

Δεύτερο στάδιο : αξιολόγηση του προϊόντος παράλληλα με τα όσα συμβάλλουν στην παραγωγή του όπως η κατανάλωση ενέργειας.

Τρίτο στάδιο : καταγραφή και αξιολόγηση όλων των πιθανών επιπτώσεων του στο περιβάλλον ακόμα και των φαινομενικά ασήμαντων.

Μέσα από αυτά τα στάδια επιτυγχάνεται η ανάλυση των αρνητικών επιπτώσεων και εν τέλει η πρόληψη αυτών με σκοπό την τήρηση των αρχών της βιωσιμότητας. Πιο συγκεκριμένα στην περίπτωση των τουριστικών καταλυμάτων η εφαρμογή της ανάλυσης του κύκλου ζωής δείχνει περιθώρια βελτίωσης στον τομέα της ενέργειας. Χρησιμοποιώντας τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας όπως την ηλιακή αυξάνεται η κερδοφορία της επιχείρησης μειώνοντας το λειτουργικό και περιβαλλοντικό της κόστος. Συνοψίζοντας , οι πλέον βιώσιμες πρακτικές που εφαρμόζονται σε ξενοδοχειακές μονάδες με περιβαλλοντική συνείδηση αφορούν :³⁹

³⁷ Διαθέσιμο : <https://ypen.gov.gr> Ανακτήθηκε : (30/06/2023)

³⁸ Διαθέσιμο : <http://waste-prevention.gr> Ανακτήθηκε : (30/06/2023)

³⁹ Διαθέσιμο : <https://exr.gr> Ανακτήθηκε : (30/06/2023)

- Την χρήση Ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κυρίως σε επίπεδο θέρμανσης ή κλιματισμού.
- Την εξοικονόμηση νερού μέσα από τη χρήση συστημάτων ελέγχου ροής σε καζανάκια ή ντουζ.
- Την ανακύκλωση. Μέσω της κομποστοποίησης είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί έως το 80% των απορριμμάτων.

3.2.1. Διαχείριση ενέργειας

Οι καλοκαιρινοί μήνες θεωρούνται παραδοσιακά η περίοδος όπου χιλιάδες άνθρωποι πραγματοποιούν ταξίδια αναψυχής ανά τον κόσμο. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί πρόκληση για χώρες όπως η Ελλάδα οι οποίες παραδοσιακά δέχονται μεγάλο αριθμό τουριστών οι οποίοι παράλληλα με το οικονομικό τους αποτύπωμα αφήνουν και το περιβαλλοντικό. Ο μεγάλος όγκος της τουριστικής αυτής μετακίνησης επιβαρύνει περιβαλλοντικά τους τόπους υποδοχής οδηγώντας στην ανάγκη για μεταστροφή της περιβαλλοντικής νοοτροπίας τόσο σε επίπεδο τοπικό – κρατικό όσο και σε επίπεδο ξενοδοχειακών επιχειρήσεων. Η μεταστροφή στη βιωσιμότητα και την πράσινη οικονομία αποτελεί ένα επιχειρηματικό πλάνο το οποίο πρέπει να στηρίζεται σε καινοτόμες ιδέες, δράσεις και σύγχρονη τεχνολογία με την ενεργό συμμετοχή όλων των συμβαλλόμενων μερών ξεκινώντας από την τοπική αυτοδιοίκηση. Η πράσινη οικονομία καλεί τις ξενοδοχειακές μονάδες να αναβαθμιστούν ενεργειακά επενδύοντας σε πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον. Στον τομέα της ενεργειακής αναβάθμισης των ξενοδοχείων η αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα ξεκινώντας από τις κτηριακές εγκαταστάσεις. Πιο συγκεκριμένα, η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας από τα ξενοδοχεία για θέρμανση και ψύξη καλύπτει το 70% της ετήσιας κατανάλωσης σε ενέργεια ενώ 40% του ετήσιου προϋπολογισμού δαπανάται στην κατανάλωσή της. Σχεδόν σε όλα τα τουριστικά καταλύματα οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα φθάνουν το 2%. Το φαινόμενο αυτό επιβαρύνει και η παλαιότητα των κτηρίων καθώς τα περισσότερα είναι χτισμένα μεταξύ 1985-2005. Για τον λόγο αυτό το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας μέσω του Κανονισμού Ενεργειακής Απόδοσης Κτηρίων (KENAK) προτείνει περιβαλλοντικές λύσεις για την βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτηρίων. Οι λύσεις αυτές αφορούν κυρίως την χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ), τη θερμομόνωση ακόμα και τον φυσικό φωτισμό.

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ BEMS/BMS (building Management Systems)

Πρόκειται για συστήματα ελέγχου της ενεργειακής απόδοσης των κτηριακών εγκαταστάσεων. Η χρήση τους αρχικά αφορά εμπορικά καταστήματα ωστόσο μπορεί να αξιοποιηθεί και σε τουριστικά καταλύματα. Τοποθετώντας έναν πίνακα ελέγχου στο εσωτερικό του κτηρίου χρησιμοποιώντας αλγορίθμους επιτυγχάνεται η άσκοπη κατανάλωση ενέργειας ακόμα και αποκεντρωμένα. Μέσω των συστημάτων BEMS επιτυγχάνεται ακόμα και η έγκαιρη διάγνωση βλαβών σε ηλεκτρικές και υδραυλικές εγκαταστάσεις. Η χρήση αυτών των συστημάτων από τα ξενοδοχεία μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της ηλεκτρικής ενέργειας σε ποσοστό έως 30% και σε μείωση της θερμικής σε ποσοστό έως 20%.

ΠΑΘΗΤΙΚΑ ΗΛΙΑΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.

Πρόκειται για συστήματα διαχείρισης ενέργειας τοποθετημένα εξωτερικά των κτηρίων. Χρησιμοποιώντας πάνελ απορροφούν την ηλιακή ενέργεια, την δεσμεύουν σε μορφή θερμότητας και τη διαχέουν στο εσωτερικό. Η χρήση τους βασίζεται στο φαινόμενο του θερμοκηπίου. Εγκαθιστώντας παράθυρα με σωστό προσανατολισμό πετυχαίνουμε τη διατήρηση της θερμότητας εσωτερικά για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στα παθητικά ηλιακά συστήματα ανήκουν τα θερμοκήπια, οι ηλιακοί τοίχοι, τα ηλιακά αίθρια.⁴⁰

ΘΕΡΜΙΚΑ ΗΛΙΑΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.

Στα θερμικά ηλιακά συστήματα συμπεριλαμβάνεται ο κοινός σε όλους θερμοσίφοντας. Η απορρόφηση της ηλιακής ενέργειας γίνεται μέσω σκουρόχρωμων επιφανειών προσανατολισμένων στον ήλιο. Μέσω της απορρόφησης επιτυγχάνεται η παραγωγή ζεστού νερού για οικιακή και βιομηχανική χρήση.

ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.

Η χρήση φωτοβολταϊκών συστημάτων σε εθνικό επίπεδο μπορεί να φανεί κερδοφόρα σε ποικίλες κτηριακές εγκαταστάσεις. Η συλλογή ηλιακής ενέργειας και η μετατροπή της σε θερμότητα και ζεστό νερό εξασφαλίζει την ενεργειακή αυτονομία του κτηρίου.

ΧΡΗΣΗ ΒΙΟΜΑΖΑΣ.

Η εγκατάσταση λεβήτων βιομάζας στα ξενοδοχεία εξασφαλίζει εξοικονόμηση ενέργειας για θέρμανση του χώρου και παραγωγή ζεστού νερού στα δωμάτια. Οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις οφείλουν να αξιολογήσουν και να εκμεταλλευτούν την διαθέσιμη ύλη που

⁴⁰ Διαθέσιμο :

http://www.cres.gr/kape/energeia_politis/energeia_politis_bioclimatic_passive.

αποβάλλεται από τις τοπικές κοινότητες και να την εκμεταλλευτούν ενεργειακά για χρήση ζεστού νερού , θέρμανση και μαγείρεμα ενώ παράλληλα ενισχύεται το κοινωνικό πρόσωπο της επιχείρησης μεγιστοποιώντας την αξία της.

ΒΙΟΚΛΙΜΑΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ.⁴¹

Ο βιοκλιματικός σχεδιασμός αφορά την αρχιτεκτονική των κτηρίων και χώρων αξιοποιώντας το κλίμα της κάθε περιοχής με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση θερμικής ενέργειας και τον περιορισμό κατανάλωσης συμβατικής ενέργειας. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη για έναν βιοκλιματικό σχεδιασμό αφορούν πρώτον τον ίδιο το χρήστη του κτηρίου και τις ανάγκες του , δεύτερον τις κλιματικές συνθήκες της περιοχής και το υπάρχον περιβάλλον του κτηρίου , και τρίτον ο μηχανικός είναι υπεύθυνος για το τελικό αποτέλεσμα του σχεδιασμού. Η εξίσωση του βιοκλιματικού σχεδιασμού ορίζεται ως : $O + (C + E)^a + A^o = B$. Όπου :

O = occupant / χρήστης

C= climate / κλίμα

E = environment / περιβάλλον

A = architect / αρχιτέκτων

B = building / κτήριο

Ο βιοκλιματικός σχεδιασμός περιλαμβάνει τα παθητικά ηλιακά συστήματα θέρμανσης , τα παθητικά συστήματα και τεχνικές φυσικού δροσισμού , συστήματα και τεχνικές φυσικού φωτισμού. Μέσω της ηλιακής ενέργειας επιτυγχάνεται ο φυσικός φωτισμός καθώς και η θέρμανση τον χειμώνα μέσω θερμομόνωσης εξωτερικά του κτηρίου. Με συστήματα και τεχνικές φυσικού δροσισμού επιτυγχάνεται η μείωση της θερμότητας φυσικά μέσω αερισμού των χώρων κατά τις νυχτερινές ώρες.

ΧΡΗΣΗ ΛΑΜΠΙΤΗΡΩΝ LED.

Η αντικατάσταση των συμβατικών λαμπτήρων φωτισμού με νέας τεχνολογίας λαμπτήρων led (light emitting diode – δίοδος εκπομπής φωτός) αποδεικνύεται ότι προσφέρει εξοικονόμηση ενέργειας έως 60%.

⁴¹ <https://buildinggreen.gr>

3.2.2. Διαχείριση Υδάτινων Πόρων

Η σπατάλη και η ρύπανση του υδροφόρου ορίζοντα από τις τουριστικές μονάδες προκαλεί πληθώρα προβλημάτων σε παράκτιες περιοχές και νησιά προκαλώντας ακόμα και φαινόμενα λειψυδρίας στις περιοχές αυτές. (Κοκκώσης , Χ. , Τσάρτας , Π. , 2019). Η ημερήσια κατανάλωση νερού από τους τουρίστες των ξενοδοχείων μπορεί να φτάσει έως τα 450 λίτρα νερού ενώ η χρήση νερού για ξενοδοχειακές εργασίες καθαριότητας , πισίνας , πότισμα εντείνει το φαινόμενο της σπατάλης αυξάνοντας παράλληλα το λειτουργικό κόστος της επιχείρησης ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες. Σε πρώτο στάδιο για τη μείωση της σπατάλης προτείνονται βιώσιμες λύσεις χαμηλού κόστους όπως ο έλεγχος διαρροών και επισκευών βλαβών από το προσωπικό και η αντικατάσταση του εξοπλισμού από σύγχρονα συστήματα εξοικονόμησης νερού όπως :

- Βρύσες χαμηλής ροής
- Καζανάκια ελεγχόμενης ή διπλής ροής
- Αυτόματοι διακόπτες παροχής νερού
- Διακόπτες παροχής νερού με χρήση φωτοκύτταρου.

Σε δεύτερο στάδιο η χρήση νερού σε εργασίες ρουτίνας του ξενοδοχείου όπως καθαρισμός δωματίων , τα καθημερινά πλυντήρια , ο καθαρισμός των εξωτερικών χώρων οδηγεί σε σπατάλη νερού έως 40% της συνολικής κατανάλωσης. Για τον λόγο αυτό προτείνεται η εγκατάσταση συστημάτων συλλογής βρόχινου νερού που παρά το υψηλό κόστος της αρχικής εγκατάστασης προσφέρει μακροπρόθεσμα χαμηλά λειτουργικά κόστη για την επιχείρηση. Επιπλέον η ανακύκλωση του γκρίζου νερού μπορεί να προσφέρει σημαντικά αποτελέσματα στη μείωση του λειτουργικού κόστους.

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΓΚΡΙΖΟΥ ΝΕΡΟΥ.

Το γκρίζο νερό προέρχεται από νιπτήρες , μπανιέρες και πλυντήρια και καταλήγει στην αποχέτευση χωρίς καμία επεξεργασία έως τώρα. Η ανακύκλωση του γκρίζου νερού μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί για δευτερεύουσες οικιακές εργασίες όπως το πότισμα , το πλύσιμο των μέσων μεταφοράς. Το νερό συλλέγεται σε μεγάλες δεξαμενές όπου διαχωρίζονται τα στερεά στοιχεία. Κατόπιν μεταφέρεται σε άλλη δεξαμενή όπου υπόκειται σε βιολογική επεξεργασία και φιλτράρισμα για την απομάκρυνση μικροβίων και βακτηριδίων. Στο τελικό στάδιο μεταφέρεται σε άλλη δεξαμενή από την οποία γίνεται

η άντληση για την τελική του χρήση. Στα οφέλη της ανακύκλωσης του γκρίζου νερού συμπεριλαμβάνονται:⁴²

- Η μείωση της επιβάρυνσης του δικτύου ύδρευσης
- Η μείωση της επιβάρυνσης στο δίκτυο επεξεργασίας λυμάτων
- Η μείωση της άντλησης υπόγειων υδάτων.

ΒΡΟΧΙΝΟ ΝΕΡΟ

Τα τελευταία χρόνια αποτελεί πρόκληση το φαινόμενο αντιμετώπισης της λειψυδρίας σε περιοχές που βρίσκονται στη λεκάνη της Μεσογείου καθώς αυτή θερμαίνεται κατά 20% γρηγορότερα σε σχέση με άλλες περιοχές.⁴³ Για τον λόγο αυτό αποτελεί επιτακτική ανάγκη η διατήρηση επάρκειας νερού ιδιαίτερα σε τουριστικές περιοχές τόσο για τη διασφάλιση της τοπικής οικονομίας όσο και για την προστασία του περιβάλλοντος. Κατά τη διάρκεια των διακοπών καταναλώνεται 2,5 φορές περισσότερο νερό σε σχέση με την καθημερινότητά μας. Συνεπώς, η υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών για την εξοικονόμηση αυτού του φυσικού πόρου θα πρέπει να γίνει από την πλευρά των επιχειρήσεων σε άμεση συνεργασία με τους καταναλωτές με στόχο την ευαισθητοποίηση όλων σε μια κοινή περιβαλλοντική προσπάθεια. Η αξιοποίηση του βρόχινου νερού αφορά στη συλλογή, αποθήκευση και εκμετάλλευση αυτού του πόρου με σκοπό την ικανοποίηση αναγκών με όσο το δυνατόν λιγότερη περιβαλλοντική εκμετάλλευση. Έχει αποδειχθεί ότι ξενοδοχεία και επιχειρήσεις οι οποίες υιοθετούν τέτοιου είδους πρακτικές καταφέρνουν να μειώσουν τα λειτουργικά κόστη και να κερδίσουν την ικανοποίηση των πελατών τους. Η μεγαλύτερη σπατάλη νερού σε ξενοδοχεία εντοπίζεται στα δωμάτια όπου η κατανάλωση νερού στο ντους είναι 70 λίτρα, σε βρύσες 10 λίτρα και στο καζανάκι 46 λίτρα. Για την συλλογή του βρόχινου νερού τοποθετείται μία δεξαμενή υπόγεια στους εξωτερικούς χώρους του ξενοδοχείου ακόμα και κάτω από το πάρκινγκ, τα νερά που περισσεύουν καταλήγουν είτε στην αποχέτευση είτε στο πότισμα του κήπου. Το νερό της βροχής μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλύσιμο του κήπου, σε ντουζιέρες, καζανάκια ακόμα και στην πυροπροστασία. Το νερό που μπορεί να εξοικονομηθεί μπορεί να φτάσει το 80% της κατανάλωσης.⁴⁴

ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΧΑΜΗΛΗΣ ΡΟΗΣ

⁴² <https://www.gwp.org>

⁴³ <https://www.gwp.org/globalassets/global/gwp-med-files/list-of-programmes/zero-drop/zerodrop-manual-spreads>

⁴⁴ <https://michanikosapps.gr>

Η τοποθέτηση συστημάτων ελέγχου κατανάλωσης νερού σε τουαλέτες και βρύσες χαμηλής ροής σε συνδυασμό με την αύξηση της πίεσης για το πλύσιμο των εξωτερικών χώρων ή μέσα στα δωμάτια ελαχιστοποιεί την σπατάλη.

ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΠΕΤΣΕΤΩΝ ΚΑΙ ΚΛΙΝΟΣΚΕΠΑΣΜΑΤΩΝ.

Το πλύσιμο των σεντονιών και πετσετών μπορεί να φτάσει έως και το 30% της κατανάλωσης νερού. Για την εξοικονόμηση νερού προτείνεται οι πελάτες να ενημερώνουν το προσωπικό για το πότε και αν χρειάζονται αλλαγή πετσετών και κλινοσκεπασμάτων αφήνοντας για παράδειγμα τις πετσέτες προς πλύση στο πάτωμα ή σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους. Επιπλέον κίνητρο σε αυτή την πρακτική μπορεί να λειτουργήσει και το σύστημα της επιβράβευσης των δωματίων που ακολουθούν αυτή την διαδικασία προσφέροντας ειδικές εκπτώσεις σε επιπλέον παροχές του ξενοδοχείου σε περιβαλλοντικά συνεπείς πελάτες. Με αυτόν τον τρόπο ενθαρρύνονται όλοι στην ενεργό συμμετοχή του περιβαλλοντικού σκοπού της επιχείρησης.

3.2.3 Διαχείριση απορριμμάτων

Ο τουριστικός κλάδος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παραγωγούς στερεών αποβλήτων επιβαρύνοντας περιβαλλοντικά τις περιοχές με περιορισμένη δυνατότητα διαχείρισης και επεξεργασίας αποβλήτων όπως οι νησιωτικές και ορεινές περιοχές. Στόχος αυτών των τουριστικών μονάδων θα πρέπει να είναι η πρόληψη και η μείωση των αποβλήτων τους ώστε να αποφεύγεται η κατάληξή τους στους χώρους υγειονομικής ταφής. Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων μέσω της **ανακύκλωσης** αποτελεί ευρωπαϊκή και εθνική στρατηγική η οποία βασίζεται στις αρχές της κυκλικής οικονομίας και επικεντρώνεται :

Στην διαλογή και απόρριψη των αποβλήτων σε διαφορετικούς κάδους με ειδική σήμανση για χαρτί , μέταλλο , πλαστικό σε όλους τους εσωτερικούς χώρους του καταλύματος.

- i. Η απαγόρευση των πλαστικών μιας χρήσης και η αντικατάστασή τους από υποκατάστατα με φυσικά υλικά όπως σε καλαμάκια , μαχαιροπίρουνα και αναδευτήρες.
- ii. Η εφαρμογή του νόμου για την ανακύκλωση (Ν.4496) από τις τουριστικές επιχειρήσεις στοχεύει στην αύξηση του ποσοστού της ανακύκλωσης.
- iii. Η αξιοποίηση των προγραμμάτων ΕΣΠΑ για την χρηματοδότηση των επιχειρήσεων με στόχο την προμήθεια μέσων για ανακύκλωση όπως κομποστοποιητές , πρέσες χαρτιού , αγορά ειδικών κάδων.

- iv. Η ενημέρωση και κατάρτιση του προσωπικού οφείλει να αποτελεί προτεραιότητα ώστε να ευαισθητοποιήσει όλους τους εμπλεκόμενους στην νοοτροπία της ανακύκλωσης.
- v. Η μελλοντική ένταξη των τουριστικών μονάδων στο Ηλεκτρονικό Μητρώο Αποβλήτων μέσα από το οποίο κάθε επιχείρηση υποχρεούται να γνωστοποιεί την ποσότητα των απορριμμάτων με σκοπό την ορθή επεξεργασία τους.
- vi. Η εφαρμογή του συστήματος « Pay as you throw» αποτελεί την εφαρμογή της αρχής « ο ρυπαίνων πληρώνει» από όλες τις τουριστικές επιχειρήσεις. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα επιβράβευσης το οποίο ωθεί τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις στην σωστή εφαρμογή της ανακύκλωσης με ανταπόδοση την μείωση των δημοτικών τελών για καθαριότητα και φωτισμό.

Τα 10 Βήματα για τη διαχείριση αποβλήτων από τις τουριστικές επιχειρήσεις.

1^ο βήμα : καταγραφή των νομικών και περιβαλλοντικών υποχρεώσεων της επιχείρησης.

2^ο βήμα : καθορισμός ομάδας διαχείρισης αποβλήτων

3^ο βήμα : ανάλυση της παρούσας κατάστασης της επιχείρησης σε επίπεδο ανακύκλωσης.

4^ο βήμα : σύνταξη πλάνου για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της ανακύκλωσης βάσει των αρχικών στόχων.

5^ο βήμα : προμήθεια κατάλληλου εξοπλισμού για τη διαχείριση αποβλήτων.

6^ο βήμα : καταγραφή και αξιολόγηση της διαδικασίας της ανακύκλωσης σε κάθε τμήμα της επιχείρησης.

7^ο βήμα : ενημέρωση προσωπικού και πελατών για την διαδικασία που ακολουθείται.

8^ο βήμα : παρακολούθηση της διαδικασίας και καταγραφή των αποτελεσμάτων.

9^ο βήμα : εσωτερική επιθεώρηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

10^ο βήμα : ανατροφοδότηση και επανασχεδιασμός στόχων.

Ο περιορισμός της σπατάλης των τροφίμων από τα εστιατόρια των ξενοδοχείων αποτελεί μία νέα φιλοσοφία στην εφαρμογή της ανακύκλωσης που έχει ως

πρωταρχικό στόχο τη μείωση των επιπλέον αποβλήτων μέσα από περιβαλλοντικές πρακτικές.⁴⁵ Οι πρακτικές αυτές αφορούν :

Τη διάθεση και τοποθέτηση των φαγητών στο μπουφέ. Προτείνεται η διάθεση ατομικών μερίδων , η τοποθέτηση πιάτων σε μικρότερα μεγέθη , η προστασία του εκτεθειμένου φαγητού ώστε να μπορεί να αποθηκευτεί για μελλοντική χρήση καθώς και η μείωση του αριθμού των γευμάτων που διατίθενται προς κατανάλωση.

- i. Η παρασκευή φαγητού κατόπιν παραγγελίας του πελάτη.
- ii. Ο ορθολογικός σχεδιασμός αγορών πρώτων υλών από τους υπεύθυνους του εστιατορίου.
- iii. Η κατανάλωση φαγητού για δεύτερη φορά. Οι πελάτες ενθαρρύνονται να καταναλώνουν ένα γεύμα ακόμα και την επόμενη ημέρα.
- iv. Η μεταστροφή της νοοτροπίας του εξειδικευμένου προσωπικού κατά τη διαδικασία παραγωγής φαγητού ώστε να μην παράγεται σε μεγάλες ποσότητες αλλά να ζυγίζεται.

Η συστηματική προσέγγιση των ξενοδοχείων στη διαδικασία της διαχείρισης αποβλήτων επιφέρει πέρα από τα περιβαλλοντικά και οικονομικά οφέλη για την επιχείρηση. Μέσω μιας ορθολογικής διαχείρισης αποκριμάτων η επιχείρηση είναι σε θέση να διαχειριστεί και να μειώσει τα κρυφά κόστη όπως το κόστος της αγοράς πρώτων υλών , το κόστος από την αξιοποίηση του προσωπικού στη διαχείριση των απορριμμάτων , το κόστος που προέρχεται από τη μεταφορά και αποθήκευση αποβλήτων. Συνεπώς , συμπεραίνουμε ότι το όφελος από τη σωστή διαχείριση αποβλήτων μπορεί να είναι διττό. Από τη μία πλευρά, η επιχείρηση κατορθώνει να μειώσει το λειτουργικό της κόστος και από την άλλη υιοθετεί μία πιο ελκυστική εικόνα για τους πελάτες της καθώς έχει παρατηρηθεί ότι η ανάπτυξη των πράσινων ξενοδοχείων τοποθετείται υψηλότερα στις προτιμήσεις των πελατών με περιβαλλοντική ευαισθησία. Παράλληλα μέσα από τις σωστές πρακτικές διαχείρισης αποβλήτων η επιχείρηση εξασφαλίζει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα , μειώνει τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα καθώς και δημιουργία επιπλέον εσόδων που προέρχεται από τα ανακυκλωμένα υλικά. Όλα τα παραπάνω συμβάλλουν στην μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της επιχείρησης και την προστασία του περιβάλλοντος αναβαθμίζοντας ταυτόχρονα την τουριστική εμπειρία των πελατών.

⁴⁵ Διαθέσιμο : <https://www.kathimerini.gr/society/1039572/sta-skoypidia-i-spatali-trofimon> (20/09/23)

Κεφάλαιο 4 : Η κυκλική οικονομία

4.1.Ορισμός της κυκλικής οικονομίας

Η αλόγιστη χρήση των πόρων που χρησιμοποιήθηκαν στην παραγωγική διαδικασία εδώ και δεκαετίες είχαν σοβαρές συνέπειες στην επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Ως αντίβαρο πλέον στο παραδοσιακό παραγωγικό μοντέλο οικονομίας το οποίο βασίζεται στο τρίπτυχο « εξόρυξη – χρήση – απόρριψη» αποτελεί η **κυκλική οικονομία**. Το νέο μοντέλο οικονομικής δραστηριότητας το οποίο στηρίζεται από παγκόσμιους και ευρωπαϊκούς θεσμούς αποτελεί την λύση στην διατήρηση της βιοποικιλότητας και την οικονομική βιωσιμότητα. Ο κυριότερος στόχος του νέου μοντέλου παραγωγής είναι η χρήση όσο το δυνατόν λιγότερων φυσικών πόρων ή η χρήση πόρων φιλικότερων στο περιβάλλον. Στην κυκλική παραγωγική διαδικασία κανένα υλικό δεν χάνει την αξία του αντίθετα επαναχρησιμοποιείται και με το πέρας του κύκλου ζωής του ώστε να μειωθεί η δημιουργία αποβλήτων στο περιβάλλον.⁴⁶ Η κυκλική οικονομία βασίζεται σε τρεις αρχές :

- i. Μείωση απορριμμάτων και ρύπανσης . Αφορά κυρίως στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- ii. Επαναχρησιμοποίηση υλικών για παραγωγή νέων βιώσιμων προϊόντων μέσω της ανακύκλωσης.
- iii. Χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και περιορισμός χρήσης ορυκτών καυσίμων.

Τα σημαντικότερα οφέλη από την κυκλική οικονομία αφορούν στην ενεργειακή αυτονομία της παραγωγικής διαδικασίας , στη μείωση του κόστους παραγωγής , και τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα οφέλη της κυκλικής οικονομίας αφορούν :

- Την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου έως 4%

⁴⁶ Διαθέσιμο : <https://ypen.gov.gr/perivallon/kykliki-oikonomia> Ανακτήθηκε : (01/07/2023)

⁴⁷ Διαθέσιμο : <https://circulartourism.eu> Ανακτήθηκε : (01/07/2023)

⁴⁸ Διαθέσιμο : <https://ypen.gov.gr/perivallon/kykliki-oikonomia>

- Κερδοφορία έως 600 δις ευρώ για τις επιχειρήσεις.
- Δημιουργία έως 2 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας
- Οικονομική ανάπτυξη έως 6%

4.2.Οφέλη από τη χρήση κυκλικής οικονομίας στις επιχειρήσεις.

Σε επιχειρηματικό επίπεδο η χρήση της κυκλικής οικονομίας είναι ικανή να βελτιώσει την αποδοτικότητα μιας επιχείρησης. Για να γίνουν ορατά τα αποτελέσματα από την υιοθέτηση αυτής της στρατηγικής πρέπει να ισχύουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις όπως το βαθμό που μια επιχείρηση χρησιμοποιεί «κυκλικές» πρακτικές, το εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης καθώς και τη δυναμική της στον επιχειρηματικό κλάδο που δραστηριοποιείται. Τα οφέλη από την κυκλική παραγωγική διαδικασία αφορούν :⁴⁹

- Την προστασία της επιχείρησης από τις επερχόμενες ενεργειακές αυξήσεις.
- Την ανάπτυξη του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.
- Ευκαιρίες για ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών.
- Αύξηση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και προσέλκυση νέων επενδύσεων.
- Δημιουργία σταθερού πελατολογίου το οποίο συμμερίζεται κοινές περιβαλλοντικές αρχές.
- Αλλαγή της επιχειρηματικής νοοτροπίας δίνοντας έμφαση στην πρόληψη και πλήρη συμμόρφωση με τις ευρωπαϊκές αρχές.

Εικόνα 7 : Τρόπος λειτουργίας κυκλικής οικονομίας.

Πηγή : <https://www.eoan.gr>
Ανακτήθηκε : 01/07/23

⁴⁹ Διαθέσιμο : <https://circulartourism.eu>

4.3. Τάσεις και πρακτικές κυκλικής οικονομίας στον τουριστικό κλάδο

Σύμφωνα με έρευνα της booking.com πάνω από το μισό των ταξιδιωτών σήμερα είναι περισσότερο θετικοί στην επιλογή βιώσιμων ταξιδιών σε σχέση με τον περασμένο χρόνο. Είναι πλέον γεγονός ότι όλο και περισσότεροι καταναλωτές εμφανίζονται πιο ευαισθητοποιημένοι στην επίδραση της συμπεριφοράς τους στο περιβάλλον ξεκινώντας από τις καθημερινές συνήθειες και καταλήγοντας στα ταξίδια. Επιπλέον το φαινόμενο του υπερτουρισμού σε δημοφιλείς προορισμούς πέρα από τα προβλήματα που δημιουργεί στην τοπική κοινωνία μειώνει και την αξία της ταξιδιωτικής εμπειρίας για τους τουρίστες με αποτέλεσμα την μεταστροφή σε ταξίδια « εκτός εποχής» και σε επιλογές τόπων λιγότερο δημοφιλών. Ακόμη μία μεταστροφή που παρατηρείται αφορά πλέον στη διάρκεια του ταξιδιού. Όλο και περισσότεροι ταξιδιώτες είτε λόγω έλλειψης χρημάτων είτε λόγω έλλειψης χρόνου επιλέγουν διακοπές μικρότερες των δέκα ημερών σε περισσότερα όμως μέρη. Τέλος παρατηρούμε την τάση όλο και περισσότερο

καταναλωτών στην επιλογή προϊόντων και υπηρεσιών με κοινωνικό αντίκτυπο τα οποία ταυτίζονται με τις ατομικές αξίες του κάθε καταναλωτή. Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις σύγχρονες τάσεις δημιουργείται επιτακτική ανάγκη για μεταστροφή της επιχειρηματικής νοοτροπίας και επιλογή πρακτικών εστιασμένων στις περιβαλλοντικές αρχές. Ο επανασχεδιασμός μιας επιχείρησης με βάση το μοντέλο της κυκλικής οικονομίας απαιτεί την διαδρομή από ορισμένα στάδια τα οποία αφορούν :⁵⁰

- Την εξερεύνηση του κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος της επιχείρησης.
- Την ανάλυση και αξιολόγηση των δυνατοτήτων για την ανάπτυξη της κυκλικότητας μέσω της SWOT ανάλυσης.
- Σχεδιασμός οράματος και καθορισμός των στόχων.
- Εφαρμογή σχεδίου και ανατροφοδότηση.
- Διάδοση των νέων πρακτικών μέσω μιας επιτυχημένης στρατηγικής μάρκετινγκ.

Οι καλύτερες κυκλικές πρακτικές που προτείνονται στοχεύουν στην ενσωμάτωση των «R» της κυκλικής νοοτροπίας :⁵¹

Refuse – απορρίπτουμε οποιοδήποτε προϊόν ή υπηρεσία έχει επιβλαβείς συνέπειες για το περιβάλλον.

Redesign – επανασχεδιάζουμε τη σωστή λειτουργία των πόρων.

Relocate – στοχεύουμε στη ενίσχυση των τοπικών υπηρεσιών.

Replace – αντικατάσταση προϊόντων με ενεργειακή απόδοση.

Reduce – μειώνω τη χρήση μη ανακυκλώσιμων προϊόντων.

Reuse – επαναχρησιμοποιώ προϊόντα μετά το πέρας του κύκλου ζωής

Repaire- επιδιορθώνω τα προϊόντα μειώνοντας τα απόβλητα.

Recycle – ανακυκλώνω όταν τίποτα από τα παραπάνω δεν έχει λειτουργήσει.

Restore – συμμετέχω ενεργά στην ανανέωση του φυσικού περιβάλλοντος.

4.4.Παραδείγματα ξενοδοχείων με βιώσιμες πρακτικές

MANOTEL HOTEL GROUP

⁵⁰ Διαθέσιμο : <https://circulartourism.eu> Ανακτήθηκε : (30/07/23)

⁵¹ : <https://circulartourism.eu>

Το Manotel Hotel Group στην Ελβετία βασίστηκε στην αρχή της ανακύκλωσης ώστε να μειώσει τα απόβλητά του. Το προσωπικό του ξενοδοχείου σύλλεξε και ανακύκλωσε μεγάλες ποσότητες σαπουνιού που περίσσευαν καθημερινά με σκοπό τη διανομή τους σε ανθρωπιστικές οργανώσεις.

METROPOLE

Το ξενοδοχείο METROPOLE στο Μόντε Κάρλο βασίστηκε στην αρχή της απόρριψης για να εφαρμόσει την κυκλική οικονομία. Τον Σεπτέμβριο του 2018 προχώρησε στην κατάργηση των πλαστικών καλαμακίων που χρησιμοποιούνταν παραδοσιακά πετυχαίνοντας μείωση κατά 73,5%. Η ημερήσια κατανάλωση σε καλαμάκια έφτασε τα 104 έναντι των 400 που χρησιμοποιούνταν καθημερινά έως το 2017. Παράλληλα σε απαιτητικούς πελάτες παρείχε καλαμάκια από 100% βιοδιασπώμενο άμυλο καλαμποκιού.

CAMPING BLUE OCEAN

Η συγκεκριμένη τουριστική βασίστηκε στην αρχή της μείωσης των αποβλήτων της με την εξοικονόμηση ενέργειας. Οι ενέργειες του ιδιοκτήτη και του προσωπικού αφορούσαν στην χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με την εγκατάσταση νέων λαμπτήρων, την εγκατάσταση βρύσης για εξοικονόμηση νερού, την εγκατάσταση πετρών στην τουαλέτα για την εξοικονόμηση όγκου νερού, τη δημιουργία χώρου συλλογής βρόχινου νερού, και τη δημιουργία χώρου διαλογής αποβλήτων. Επιπλέον δίνεται η δυνατότητα για χρήση ηλεκτροκίνητων μέσων μεταφοράς για τις ανάγκες των πελατών.

Κεφάλαιο 5 : Συμπεράσματα και προτάσεις

Συμπεράσματα

Το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής και οι δυσμενείς επιπτώσεις του στο περιβάλλον και στις ζωές των ανθρώπων θα εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού και μελέτης από όλη την επιστημονική κοινότητα. Στην παρούσα μελέτη έγινε μια μικρή προσπάθεια να αποσαφινιστούν τα μέρη τα οποία επηρεάζονται άμεσα και έμμεσα από αυτήν την αλλαγή και αφορούν κυρίως τον τουρισμό και την επιχειρηματική δραστηριότητα γύρω από αυτόν. Η Ελλάδα ως κατεξοχήν τουριστική χώρα οφείλει να βάλει καινούργια θεμέλια στον επιχειρηματικό τομέα και να στρέψει το βλέμα σε καινούργιες βιώσιμες πρακτικές στον τουριστικό κλάδο με στόχο την ανάπτυξη της

αειφορίας και την διατήρηση της βιοποικιλότητας. Είναι γεγονός ότι ο τουρισμός αποτέλεσε παραδοσιακά εργαλείο εξωστρέφειας και ανάπτυξης ενός τόπου δίνοντας απεριόριστες επιχειρηματικές ευκαιρίες ανάπτυξης σε προορισμούς που παρήκμαζαν. Ωστόσο η οποιαδήποτε ανάπτυξη δεν συνοδεύεται πάντα με θετικό πρόσημο. Μέσα από την βιβλιογραφική έρευνα που προηγήθηκε αναδείξαμε την αλληλένδετη σχέση που υπάρχει μεταξύ επιχειρηματικότητας και φυσικού περιβάλλοντος. Το φυσικό περιβάλλον δίνει απεριόριστες δυνατότητες επιχειρηματικής ανάπτυξης αρκεί ο επιχειρηματικός κλάδος με τη σειρά του να σέβεται και να προστατεύει την πηγή της κερδοφορίας του. Τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο η επιλογή πράσινων προϊόντων και υπηρεσιών από τις επιχειρήσεις αυξάνεται ολοένα και περισσότερο. Πιο συγκεκριμένα η επιλογή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις επιχειρηματικές δραστηριότητες στην Ελλάδα παρουσιάζει συνεχόμενη ανοδική πορεία όπως φαίνεται και από την έρευνα του ICAP.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : ΧΡΗΣΗ ΑΠΕ

ΠΗΓΗ :

<http://www.greenbanking.gr>

Πίνακας 5.4 Εγκατεστημένη ισχύς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ σε MW (2002–2018)						
Έτος	Υδροηλεκτρικά (<15 MW)	Αιολικά	Φωτοβολταϊκά	Βιομάζα-Βιοαέριο	Σύνολο	Μεταβολή
2002	45	287	1	22	355	-
2003	50	371	1	22	444	25,1%
2004	59	472	1	24	556	25,2%
2005	64	491	1	24	581	4,5%
2006	77	855	5	24	855	47,2%
2007	95	846	9	39	989	15,7%
2008	158	1.022	12	40	1.232	24,6%
2009	180	1.140	37	41	1.398	13,5%
2010	197	1.298	191	41	1.727	23,5%
2011	206	1.640	522	45	2.412	39,7%
2012	213	1.753	1.239	45	3.250	34,7%
2013	220	1.810	2.555	46	4.631	42,5%
2014	220	1.978	2.571	47	4.816	4,0%
2015	224	2.092	2.580	52	4.948	2,7%
2016	223	2.370	2.605	58	5.256	6,2%
2017*	228	2.553	2.627	66	5.474	4,1%
2018*	237	2.833	2.727	74	5.871	7,3%
2020**	350	7.500	4.400	350	12.600	-

*2017-2018: Πρόβλεψη ΛΑΓΗΕ
**2020: Στόχος
Πηγή: ΛΑΓΗΕ, ΔΕΔΔΗΕ – Επεξεργασία ICAP Group

Προτάσεις

Η Ελλάδα διαθέτει ένα ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ο φυσικός της πλούτος προσφέρει ευκαιρίες βιώσιμης ανάπτυξης σε όσες επιχειρήσεις τολμήσουν να τον αξιοποιήσουν ορθολογικά σεβόμενες τις μελλοντικές γενιές. Μερικές από τις σημαντικότερες αφορούν στην αξιοποίηση της ηλιακής , αιολικής ενέργειας κυρίως στη νησιωτική χώρα , η αναβάθμιση του οικοτουρισμού , η διαχείριση υγρών και στερεών αποβλήτων , η κτηριακή ενεργειακή αναβάθμιση , η αξιοποίηση του μοντέλου της κυκλικής οικονομίας αποτελούν σημαντικές περιβαλλοντικές και οικονομικές επενδύσεις στις οποίες το κράτος οφείλει να σταθεί αρωγός. Η ανάπτυξη της πράσινης επιχειρηματικότητας στον τουριστικό κλάδο θα βελτιώσει σημαντικά την οικονομική κατάσταση της χώρας και θα δώσει καινούργια διάσταση στη μορφή του τουρισμού που γνωρίζαμε μέχρι σήμερα. Για τον λόγο αυτό το κράτος οφείλει να εφαρμόσει συγκεκριμένες δράσεις ώστε η πράσινη μετάβαση στην επιχειρηματικότητα να γίνει με επιτυχία. Τέτοιες δράσεις μπορεί να αφορούν:⁵²

- Την ενημέρωση των επιχειρήσεων για όλα τα επενδυτικά κονδύλια και την αξιοποίηση των επιχορηγήσεων από όλους τους φορείς.
- Να δώσει κίνητρα στις επιχειρήσεις για τη μεταστροφή σε πιο πράσινα προϊόντα και υπηρεσίες μέσω των φοροελαφρύνσεων και τον περιορισμό της γραφειοκρατίας σε νεοφυείς επιχειρήσεις.
- Να ευαισθητοποιήσει το καταναλωτικό κοινό για τα οφέλη της χρήσης πράσινων προϊόντων.
- Την επιβολή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και πράσινων φόρων σε επιχειρήσεις που αντιστέκονται σε αυτήν την αλλαγή.

Η μεταστροφή προς την πράσινη επιχειρηματικότητα αποτελεί τη μοναδική λύση που εξασφαλίζει την οικονομική ανάπτυξη μέσω της βιωσιμότητας. Τα οφέλη από τις πράσινες πρακτικές επηρεάζουν θετικά την κοινωνία και την οικονομία της χώρας γι αυτό το κράτος θα πρέπει να μεριμνήσει για την άμεση εφαρμογή τους.

⁵² Διαθέσιμο : <http://www.greenbanking.gr/news/prasini-epixeirimatikotita> Ανακτήθηκε : (30/07/23)

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Κοκκώσης Χάρης και Τσάρτας Πάρις (2001) Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον , Αθήνα ,Κριτική

Κοκκώσης Χάρης και Τσάρτας Πάρις (2019) Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον , 2^η έκδοση , Αθήνα , Κριτική

Χατζημπίρος , Κ. (2007) Οικολογία. Οικοσυστήματα και προστασία του Περιβάλλοντος , Γ' έκδοση , Αθήνα , Συμμετρία

Ζήσης , Ι.(2003) Πράσινο επιχειρείν , Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων έργων.

Λουλούδης , Λ. και Μπεόπουλος , Ν. (1995) Η Περιβαλλοντική πολιτική. Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης , Αθήνα , Θεμέλιο

Τσαντίλης , Δ. και Χατζημπίρος , Κ. (2007) Η Περιβαλλοντική πολιτική .Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Οργάνωση και πολιτικές . 50 χρόνια Αθήνα , Θεμέλιο

Καρβούνης , Σ. και Γεωργακέλλος , Δ.(2010) Διαχείριση περιβάλλοντος, Επιχειρήσεις και Βιώσιμη ανάπτυξη ,Πειραιάς ,Βαρβαρήγου

Πρωτοπαπαδάκης , Ι. (2003). Τουριστικό Μάρκετινγκ , Αθήνα ,Σταμούλη

Σιδεράτου Ευαγγελία (2011) Πράσινη ανάπτυξη και επιχειρηματικότητα : η περίπτωση της Ελλάδας (μεταπτυχιακή εργασία) Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς , Αθήνα

Ξενόγλωσση

Peattie , K. (1995) Environmental marketing management : Meeting the green challenge . Financial Time Management.

Polin, R., Garrett-Peltier, H., Heintz, z. and Scharber, H. (2008) Green Recovery: program to create jobs and start building a low carbon economy. University of Massachusetts -Amherst and center for American progress.

Αρθρογραφία

Elington , J., (1994) Towards the sustainable corporation : win – win – win business strategies for sustainable development . California management review , 36 (2).

Alhaddi , H. , (2015) Triple bottom line and sustainability. A literature review. Business and Management studies , 1(2)

Graedel , T., E., and Allenby , B., R., (2010) Industrial ecology and sunsustainable engineering. International edition , p.(425). Pearson Education Inc.

Miller , K. (2020) The triple bottom line , what it is and why its important. Business insights.

World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, 1987, σ.43

Alexandrakis, G., Manasakis, C., and Kampanis, N.A., 2015. Valuating the effects of beach erosion to tourism revenue. A management perspective. Ocean & Coastal Management Vol 111 pp 1-11

Έκθεση Sir Nickolas Stern:

http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130129110402/http://www.hm-treasury.gov.uk/d/Executive_Summary.pdf

Διαδίκτυο

Ιστοσελίδα : <https://www.paskedi.gr>

Αντώνη Καραμπουρνιώτη , « ποια είναι όλα τα είδη τουρισμού και ποιες οι μορφές του εναλλακτικού τουρισμού» 24 Σεπτεμβρίου 2018

Διαθέσιμο :

https://www.paskedi.gr/poia_einai_ola_ta_eidh_toyrismoy_kai_poies_oi_morfes_enalla_ktikoy_toyrismoy (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/TourismLow.pdf>

(Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IR0066&from=NL>

(Ανακτήθηκε 14 Φεβρουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα : <http://www.aEIForum.eu/index.php/el/taftotita/to-orama-tis-aEIForias>

(Ανακτήθηκε 10 Φεβρουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://medium.com/@sammani.premaratne/managing-the-triple-bottom-line-path-to-a-sustainable-future-3308e577b959>

(Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα :

<https://www.athensvoice.gr/epikairoτητα/ellada/777102/oi-treis-pulones-tis-viosimotitas/>

(Ανακτήθηκε 23 Φεβρουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://thegreentank.gr> « Ευρωπαϊκός κλιματικός Νόμος» , Ιωάννα

Θεοδοσίου , Φεβρουάριος 2021 , Διαθέσιμο : : https://thegreentank.gr/wp-content/uploads/2021/02/202102_GreenTank_PolicyBrief_ClimateLaw.pdf

(Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/paris-agreement> (Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2023)

Ιστοσελίδα : https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/legacy/Files/Klimatiki%20Allagi/Prosarmogi/20160406_ESPKA_teliko.pdf

(Ανακτήθηκε 28 Φεβρουαρίου 2023)

Διαδίκτυο συνεχεια

Ιστοσελίδα : <https://kentradiaviou.gr/wp-content/uploads/2019/07/1.7.pdf> (Ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://entre.gr/prasini-epicheirimatikotita-stochos-i-viosimi-anaptyxi> (Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://www.ekt.gr/el/magazines/features/19523> (Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2023) Τεύχος 67 , Ιούλιος – Αύγουστος 2008

Ιστοσελίδα : <https://www.unep.org/resources> (Ανακτήθηκε 27 Μαΐου 2023)

Ιστοσελίδα : https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.5.1.pdf (Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2023)

Ιστοσελίδα: <https://mintour.gov.gr/diethneis-scheseis/eyropaiki-enosi-kai-toyrismos/eyropaiko-foroym-gia-ton-toyris moy> (Ανακτήθηκε 5 Ιουνίου 2023)

Ιστοσελίδα: <https://mintour.gov.gr/diethneis-scheseis/eyropaiki-enosi-kai-toyrismos/eyropaiko-foroym-gia-ton-toyris moy> (Ανακτήθηκε 5 Ιουνίου 2023)

Ιστοσελίδα :

<https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/OdigosPerivallonkaiTourismos>

(Ανακτήθηκε 5 Ιουνίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://www.tourismtoday.gr> (Ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://www.oikologos.gr> (Ανακτήθηκε 15 Ιουνίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://www.ggb.gr> (Ανακτήθηκε 21 Ιουνίου 2023)

Ιστοσελίδα : <https://www.eepf.gr> (Ανακτήθηκε 25 Ιουνίου 2023)

Ιστοσελίδα : <http://www.cres.gr>

Ιστοσελίδα : <https://buildinggreen.gr>

Ιστοσελίδα : <https://www.gwp.org>

Ιστοσελίδα : <https://michanikosapps.gr>

Ιστοσελίδα : <https://www.gwp.org>

Πίνακας Εικονογραφήσεων

Εικόνα 1 : Αφίξεις τουριστών ανά περιφέρεια

Εικόνα 2: Στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης

Εικόνα 3 : Σφαίρες της βιώσιμης ανάπτυξης

Εικόνα 4 : Απασχόληση στην πράσινη οικονομία

Εικόνα 5 : Ανάγκες απασχόλησης 2011 – 2027

Εικόνα 6 : Ποσοστό μείωσης των ξενοδοχείων σε άνθρακα

Εικόνα 7 : Τρόπος λειτουργίας κυκλικής οικονομίας

Πίνακας 1 : Κατανομή απασχολούμενων ανά περιφέρεια και ανά κλάδο δραστηριότητας το 2019

Πίνακας 2 : Χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας

